

Bronzealderen i Gantrup og omegn

Foredrag ved Per Borup, Horsens Museum i Gantrup Forsamlingshus 2. november 2021.

Jeg hedder Per Borup og kommer fra Horsens Museum, hvor jeg er arkæolog. Tak, fordi jeg måtte komme. Jeg er utroligt glad for at se, hvor interesserede I er i, hvad jeg kan fortælle om Gantrups fortid.

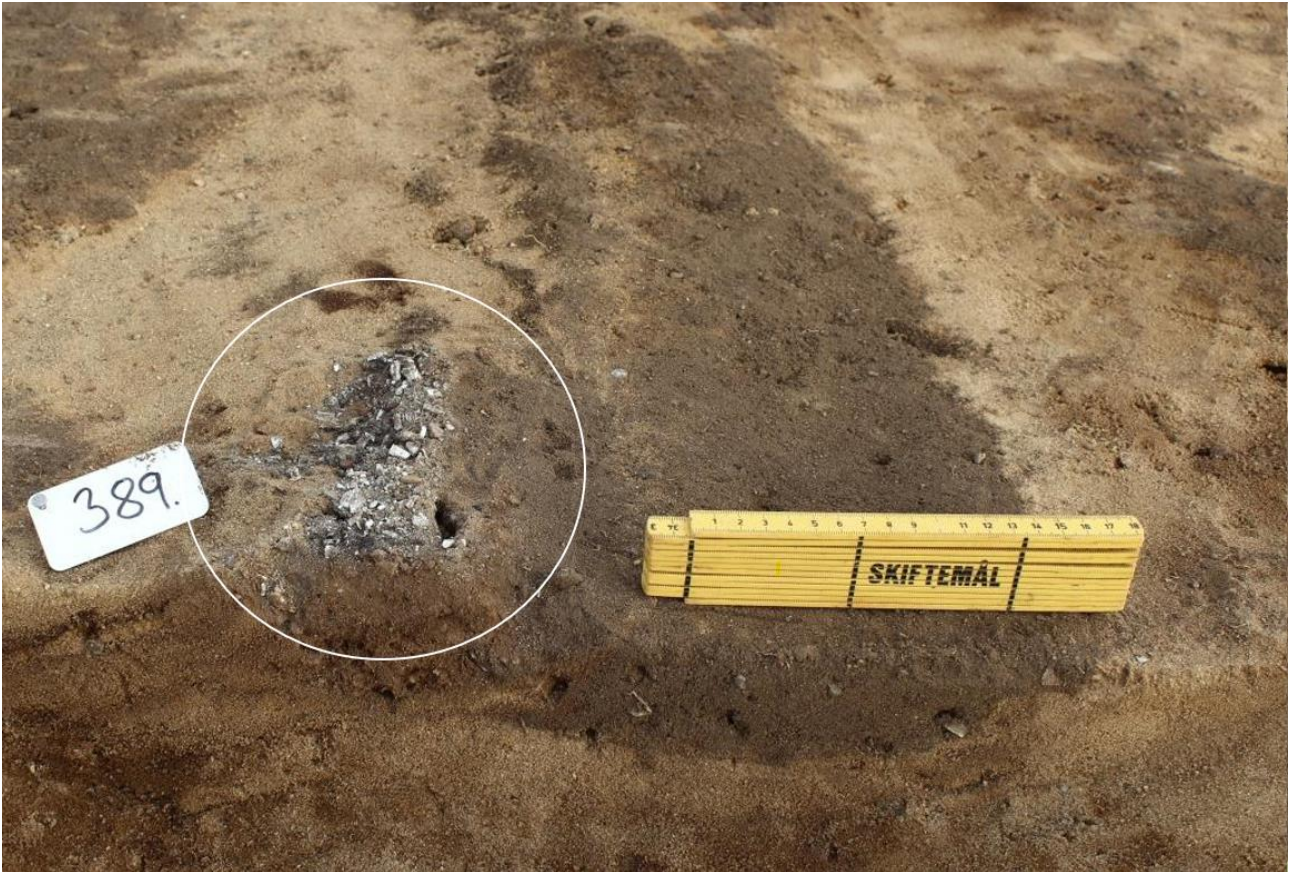
Jeg nyder det så meget, hver gang vi er herude for at grave, - om ikke andet er det en flot, flot natur.

Sidst jeg var i her – ikke i Gantrup men lige her (i forsamlingshuset) – det er 15 år siden, og billedet her er taget lige ude bagved. Vi skulle forberede, at der skulle laves læhegn og plantes skov. Der skulle reolpløjes, og når man gør det, ødelægger man al forhistorie. Jeg skulle se, om der var noget i området, og billedet viser, hvad jeg kunne se i overfladen. Det er lerkar, der er blevet smadret af ploven. Så lige her oppe bagved, under træerne, er der en jernalderboplads, og typisk for jernalderboplads er de strækker sig over et større område, så præcis her under forsamlingshuset er der garanteret også en boplads.

Bopladsen er fra omkring år nul, - det kan vi se på keramikken.

At fortidsminderne bliver ødelagt, er ikke unikt, - det sker hver eneste dag. Det er derfor vi har så travlt med at dokumentere og udgrave, inden de bliver ødelagt.

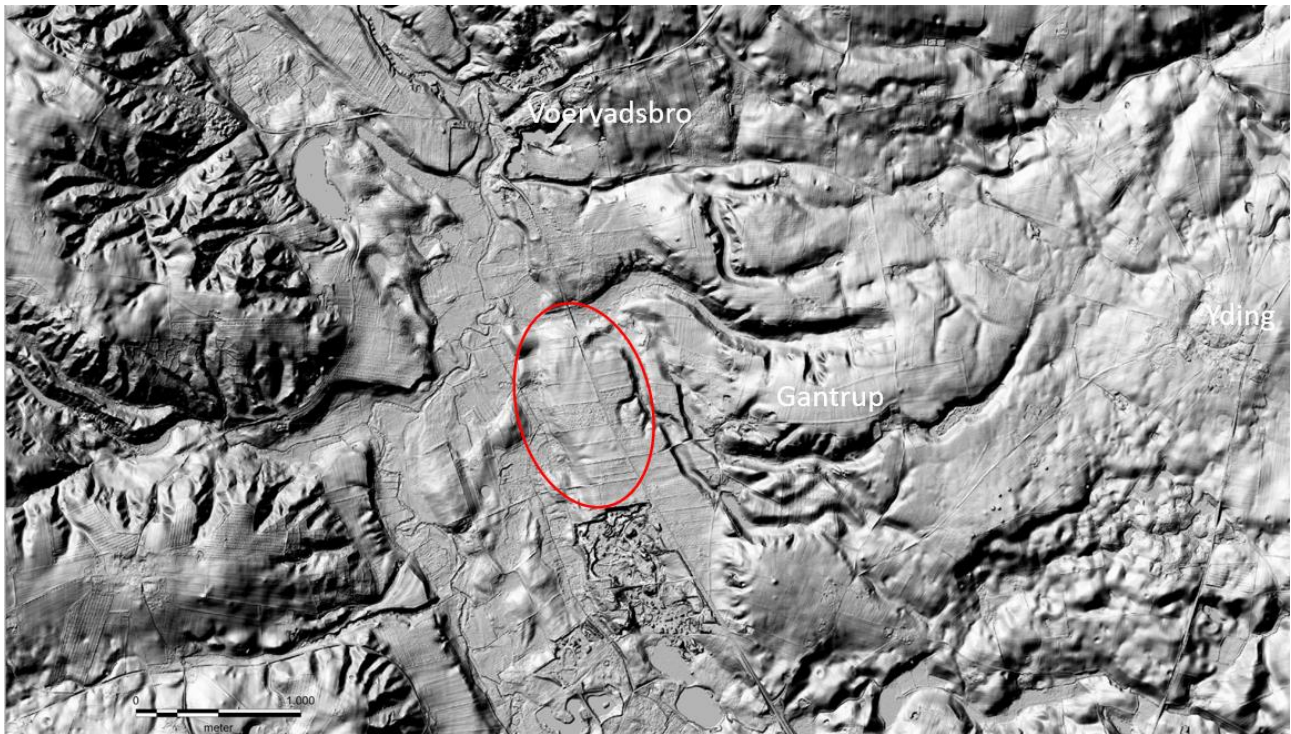
Det her kunne vi ikke gøre så meget ved. Der skulle graves sand og vi var ude for at undersøge området først. Billedet viser et pløjesor og kørespor, der går langt ned under muldlaget, ned i undergrunden. De mørke pletter, jeg har ridset ind, er stolpehuller fra et hus. Når der bliver pløjet, forsvinder der en smule af stolpehullerne hvert år, så nogle gange kan de blive pløjet fuldstændig væk.

De hvide knogler er en brandgrav fra jern- eller bronzealderen, hvor vi kan se, at ploven er kørt lige igennem og har ødelagt graven.

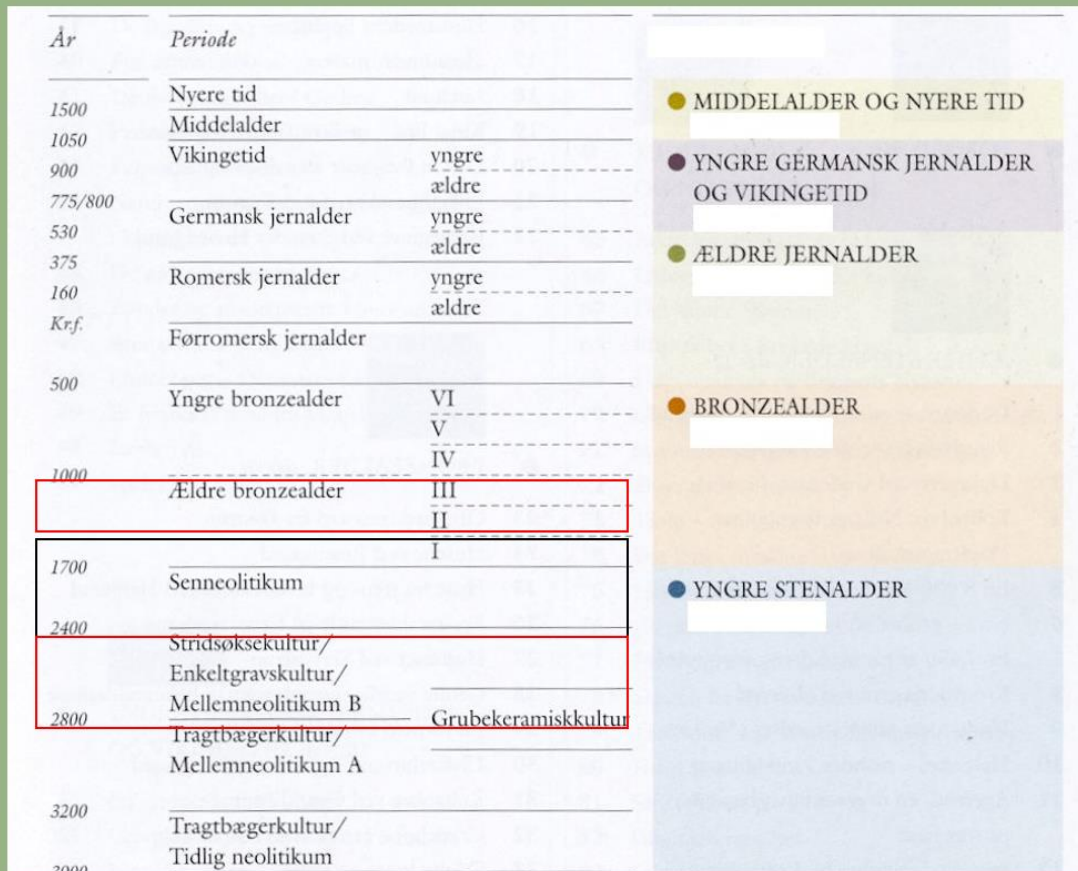
Men ellers er det først og fremmest grus- eller sandgravning, jeg skal fortælle om. Her har vi lavet de seneste store, fine udgravninger med spændende resultater.

Sandgraven ligger helt ned til Gudenåen på et sandet plateau, - et fantastisk sted til bebyggelse i bronzealder og stenalder. Det var netop sådanne steder, de valgte. Der er ingen tvivl om, at der har været bebyggelse helt ned til Gudenåen gennem hele jægerstenalderen. Men for ca. 6000 år siden, da vi blev bønder, foretrak man at bo ude ved kysten, så her inde i landet var der kun sporadisk bebyggelse i de første ca. tusind år, hvor vi var bønder.

Sådan ser området ud på et lidarkort. Det er samme landskab, men lavet som luftfotos, hvor man har fjernet alle bygninger, skov osv.

Gantrup/Østbirk mellem 2700-1200 f.Kr.

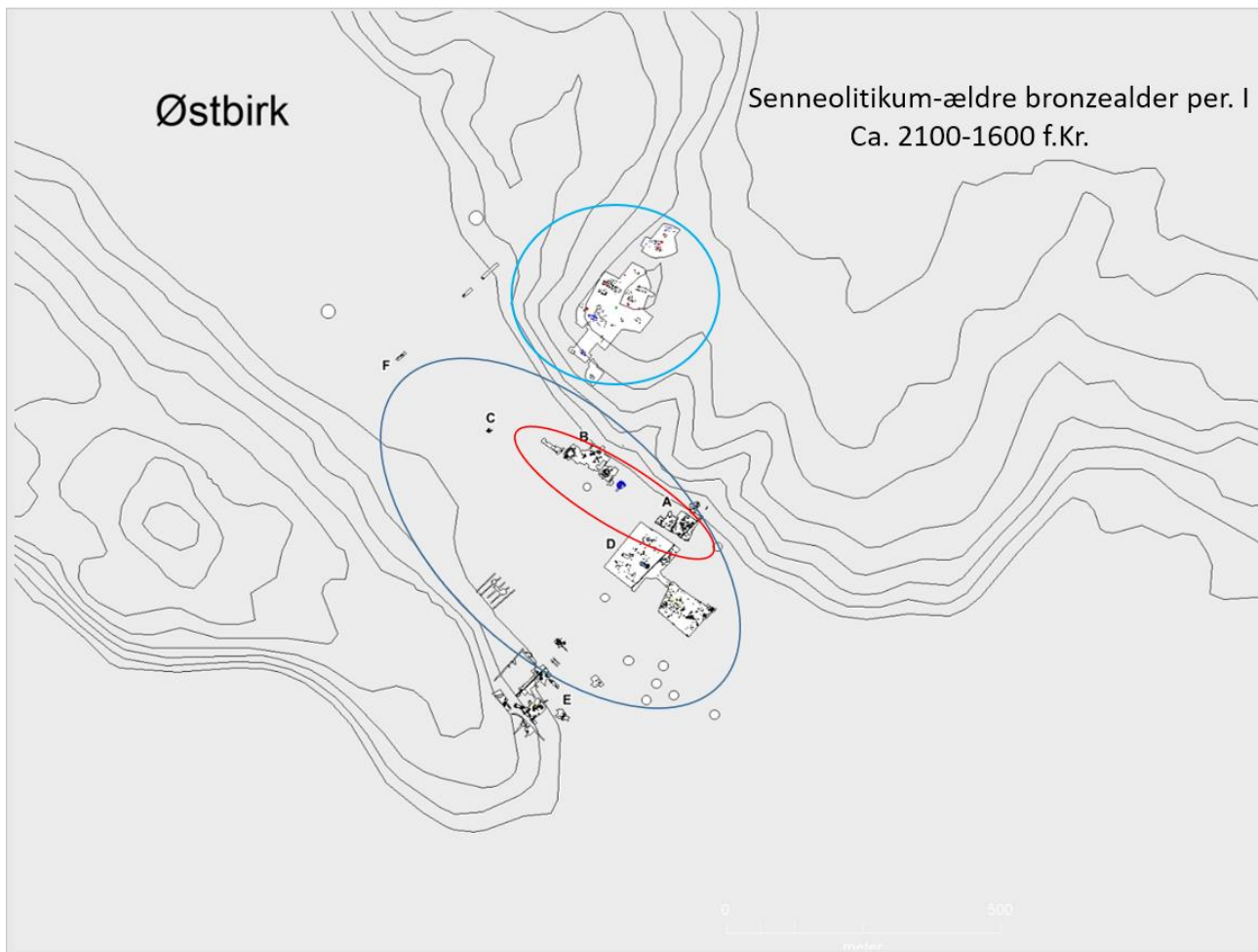
Omkring 2800 før Kristi fødsel kom der et nyt folk ind udefra, nemlig enkeltgravsfolket. De bosatte sig her inde i landet. Hermed mener jeg Gantrup, Voervadsbro og Østbirk, for det er de samme miljøer og de samme folk, der har boet der. Vi kan se af udgravninger, vi har lavet i grusgraven og i Østbirk, at der er en periode på 1500 år fra enkeltgravskulture op til og med ældre bronzealder, hvor vi ved rigtig meget om bebyggelsen i området. Det er emnet for, hvad jeg vil fortælle i aften.

Østbirk

Dette er Østbirk. Jeg har markeret alle de udgravninger, vi har haft gennem årene. Vi startede i 1997, hvor der er en sportsplads, og det blå er, hvor der nu er en børnehave. Det er altid i forbindelse med anlægsarbejder, vi graver.

Østbirk ligger i en smeltevandsdal med skråninger til begge sider. Det er væsentligt for, hvorfor vi har fundet så mange spændende ting her.

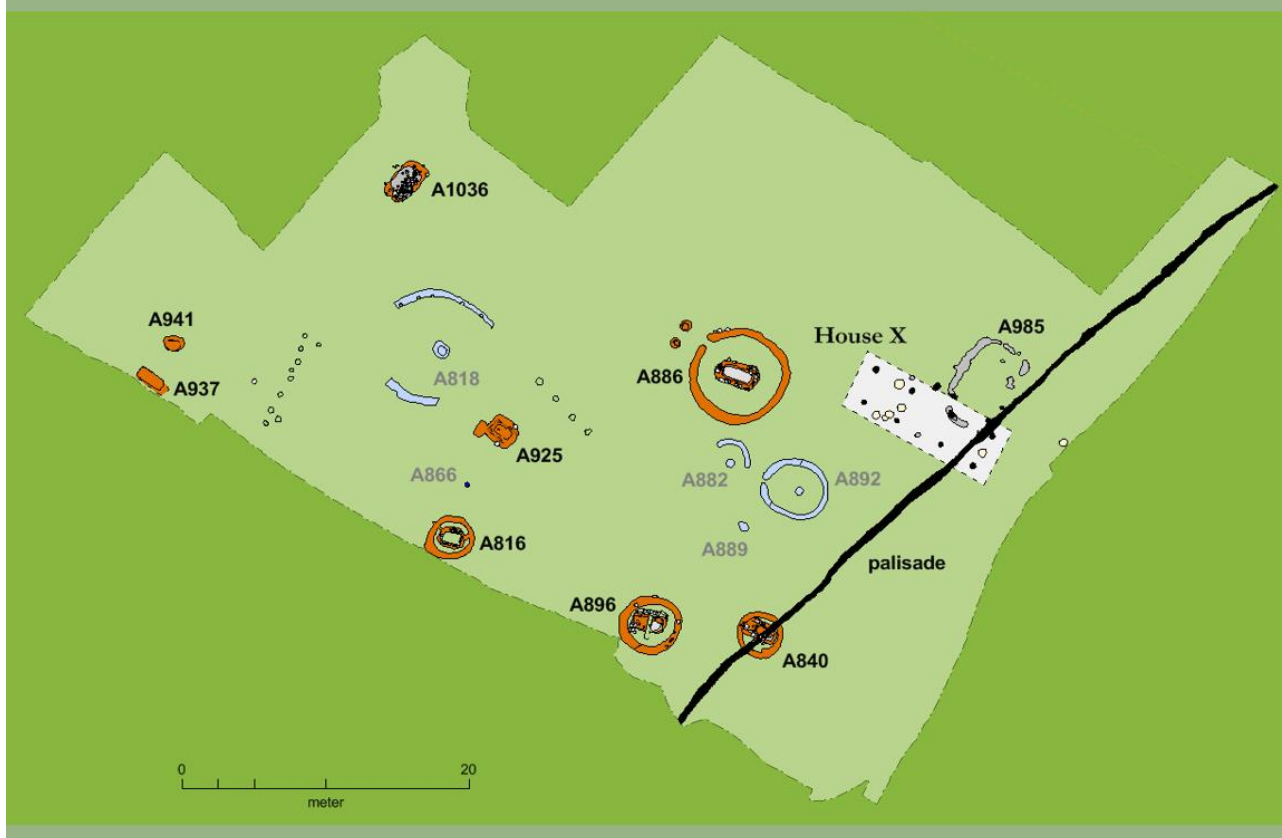

Sådan ser det ud på et kort med højdekurver. Området ligger lige i udkanten af smeltevandsdalen, som strækker sig nordpå. Det er inden for den store, blå cirkel, vi har gravet og fundet bopladser. Der har været bebyggelse gennem slutningen af bondestenalderen og begyndelsen af bronzealderen. Selve bebyggelsen strækker sig fra rundkørslen og i hvert fald ind til Skolegade, og formentlig længere, så det er flere hundrede meter. Inden for bebyggelsen er der et område, hvor der har været gravplads – det er den røde cirkel. Vi har fundet over 30 grave. Gravpladsen er samtidig med bebyggelsen, så vi har relationen mellem bebyggelse og gravplads, så vi kan se, hvordan folk boede og hvordan de begravede. Dette er sjældent, man ser det.

Sidste år gravede vi for første gang noget bronzealder oven for dalen, ved Monbjergvej, hvor der også laves nye udstyringer.

Gravplads   Enkeltgravskultur – tidlig jernalder   2700 – 400 f.Kr.

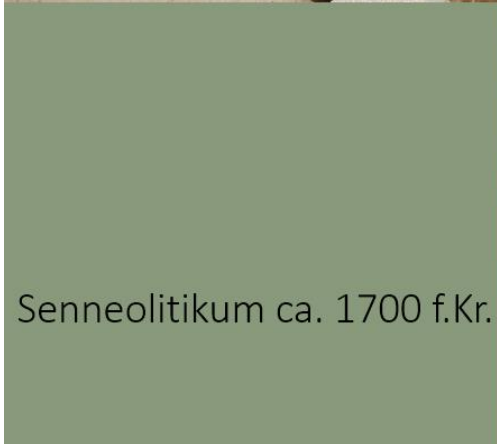
Der er så mange spændende fund både fra Østbirk og langt ind i landet, til Salten Langsø, så vi har virkelig forsøgt at begrænse os, men her er et lille udsnit af grave. Som I kan se, er der grave, der strækker sig fra enkeltgravskulture ind til tidlig jernalder, og så har jeg sat årstal på.

De brune grave er fra enkeltgravskulturen, som er fra de allerførste mennesker, der var i området i yngre stenalder. Det er meget karakteristisk, at der er en ringgrøft omkring.

Enkeltgravskultur

ca. 2700-2600 f.Kr.

Senneolitikum ca. 1700 f.Kr.

Her er et par eksempler på, hvordan gravene så ud. Den øverste er en meget karakteristisk enkeltgravsgrav, hvor der ligger en person med en stridsøkse. De små sten er en brolægning, som den døde har ligget på. Vi så flere gange aftegninger af den døde i form af ligfedt. Normalt lå de på siden med benene trukket op. Knoglerne er væk, men når vi er heldige, kan der være en smule tandemalje. Sådan er det i Jylland. På Sjælland finder vi meget oftere knogler, og det er på grund af bevaringsforholdene. Men ligskygger har vi fundet meget her i området, som man kan se på det nederste billede, som viser en grav fra en lidt senere periode, senneolitikum. Her ligger to individer, to mænd. De ligger med fødderne mod hinanden og hovederne i hver sin ende.

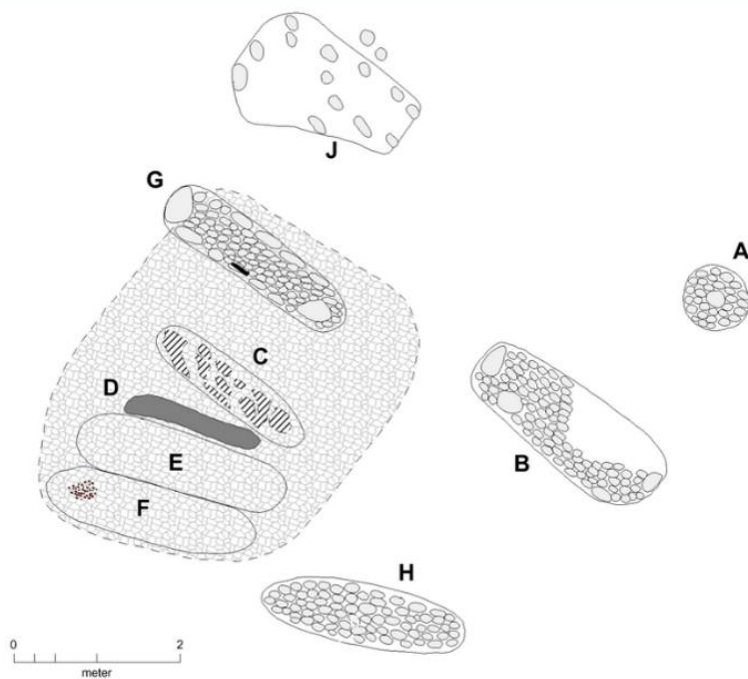
Enkeltgravskultur, ca. 2700-2600 f.Kr.

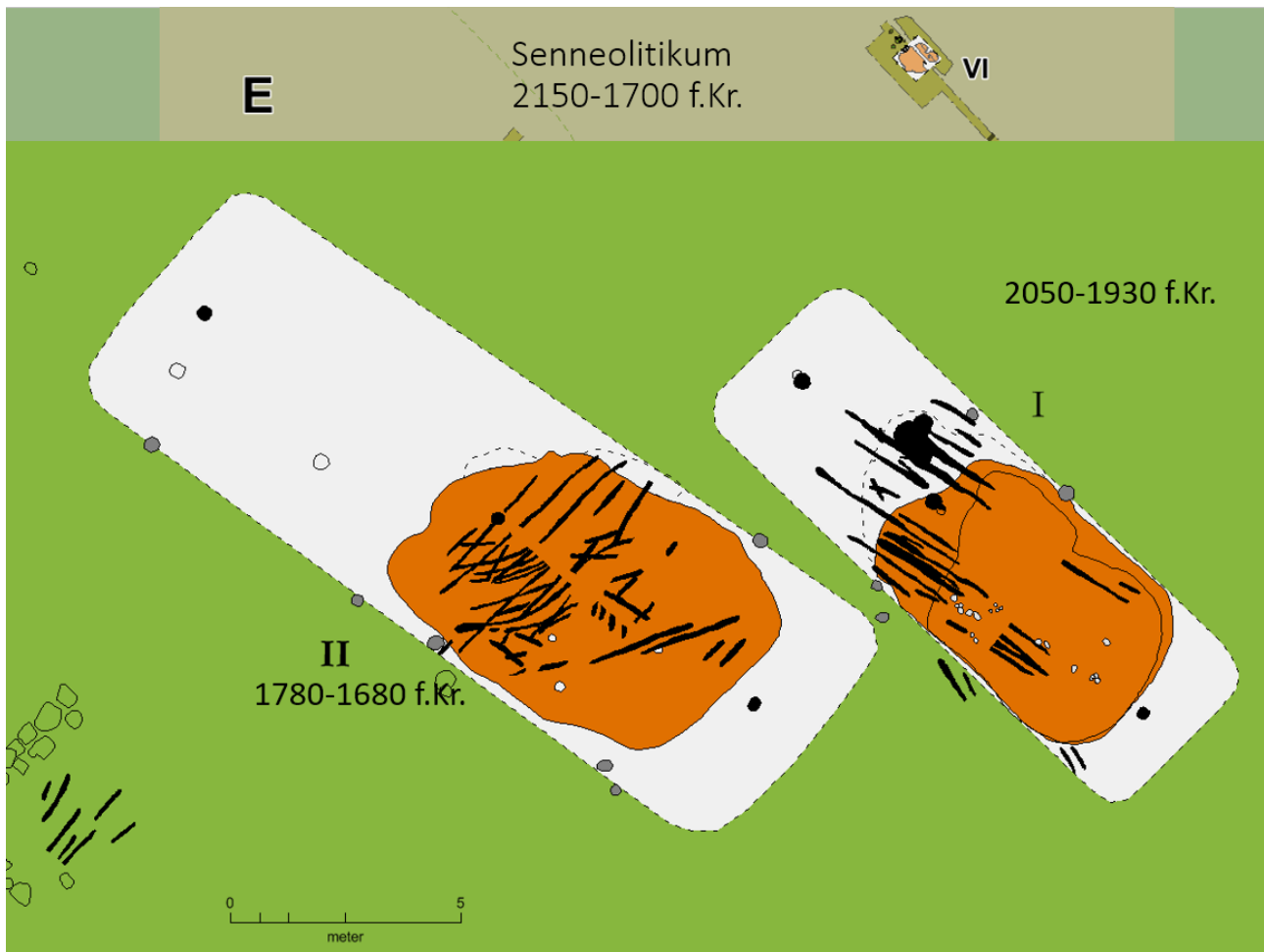
Billedet viser forskellige gravgaver fra de omkring 10 grave fra enkeltgravskulturen. Det er typisk mandsgravgaver med stridsøkser, flintøkser. Kvinderne kunne få lerkar eller en ravperle. Det er et fast mønster.

Gravfelt under sportspladsen, udgravet 1957

ældre bronzealder ca. 1600-1400 f.Kr.

I 1957, da man anlagde sportspladsen, fandt man også et lille gravfelt med flintedolk og ravperler fra begyndelsen af bronzealderen. Gravpladsen strakte sig i hvert fald over 3-400 meter.

Selve bopladsområdet lå midt inde i dalen. Dette er et eksempel på, hvordan husene kunne ligge. Vi fandt omkring 13 huse fra denne periode inden for enkeltgravskulturen. Disse huse er meget svære at finde, måske fordi folk var mere mobile, end de blev senere. De har opdrættet kvæg og måske flyttet rundt.

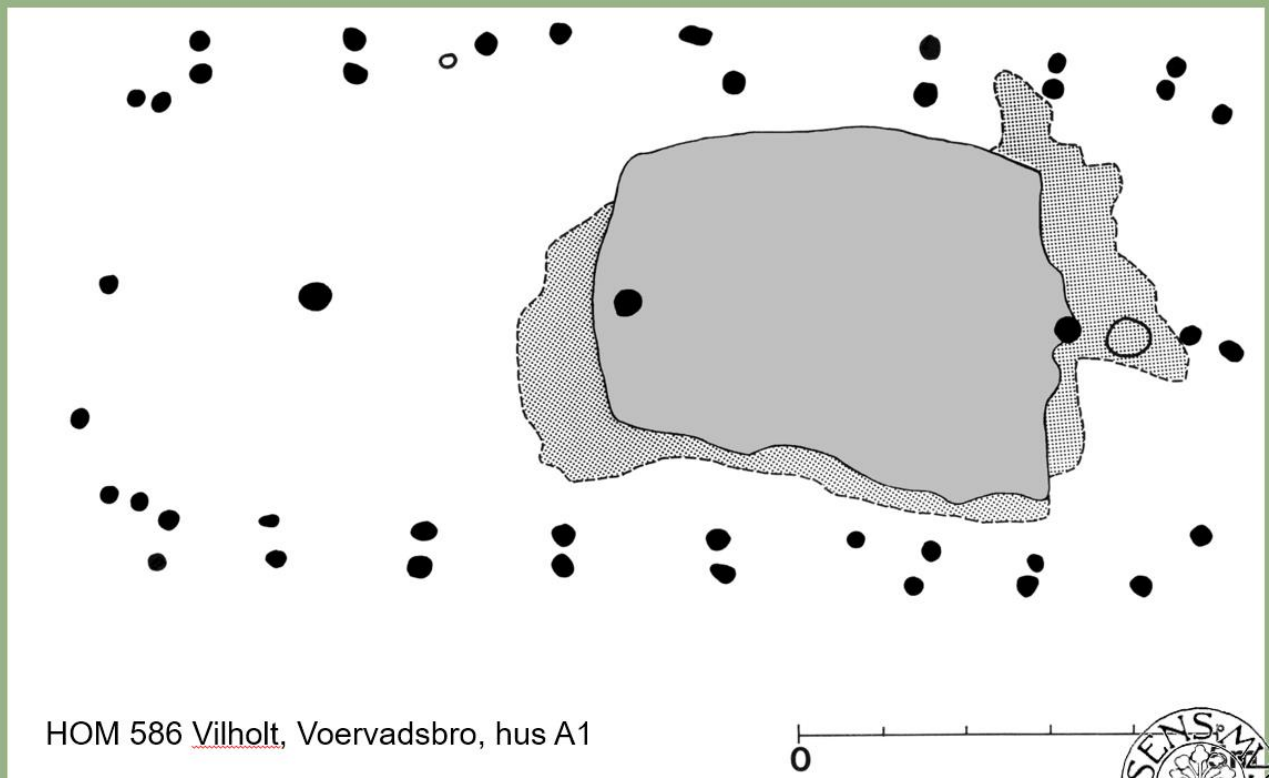
Dette er fra senneolitikum, som kom lige efter perioden med enkeltgravskulturen. Her lå husene nogle gange parvis, andre gange enkeltvis. Dette er et af parrene, men ikke fordi de er fra samme periode. Der har være en eller anden grund til, at det var specielt attraktivt at lægge huset her, for som dateringen viser, var der flere hundrede år imellem. Huset til højre var det ældste hus på bopladsen, mens det venstre var det yngste. De er et godt billede på den udvikling, der skete. Det er helt ens typer af huse, men det yngste er større, bredere og længere, Det er meget karakteristisk.

Husene har tre indvendige, tagbærende stolper. Vægstolper finder vi næste aldrig til disse huse, dels på grund af nedpløjning, dels fordi det var lette konstruktioner, som ikke var specielt solide.

Den brune farve er forsænkede gulve, hvor man gravede gulvene ned ligesom i et grubehus, måske 30-40 cm. Vi aner ikke hvorfor, men måske er det ligesom grubehuse fungerer, dvs. for at undgå træk, Men de er meget karakteristiske for lokaliteten,

1980-1750 f.Kr.

Senneolitikum

HOM 586 Vilholt, Voervadsbro, hus A1

Sådan ser et velbevaret hus ud af denne type. Det er fundet ved Voervadsbro. Vi har igen forsækningen og de tre tagbærende stolper, og så har vi en masse vægstolper, dobbeltstolper. Det er det bedst bevarede hus fra vores område.

Huse med forsækning er interessante, fordi de ofte indeholder fund. Normalt finder vi ikke noget i husene ud over stolpehuller, men forsækningerne indeholder tit spændende genstande.

Kulturelle påvirkninger udefra

Klokkebægerkultur, 2400-1950 f.Kr.

Selve hustypen med forsænkning knyttes til klokkebægerkulturen, som er en europæisk kultur, der påvirker befolkningen i Danmark. Allerede dengang var vi meget globaliseret med kontakter langt nede i Europa. "Klokkebæger" er opkaldt efter lerkarrene, som ligner en omvendt klokke.

Det er på dette tidspunkt, at det første metal optræder i Danmark, godt nok ikke så meget i Danmark, for der er kun ganske få bronzegenstande. Man havde ikke kobberet i Danmark, så i stedet efterlignede man kobberdolke i flint. Flintdolkene er efterligninger af klokkebægerdolke. Der opstod en konkurrence mellem flint og kobber, og hvis flint skal kunne klare sig i den konkurrence, skal flintdolkene laves ypperligt. Ellers kan man ikke overleve som flintesmed. Derfor ser vi de allerfineste flintredskaber i lige netop denne periode.

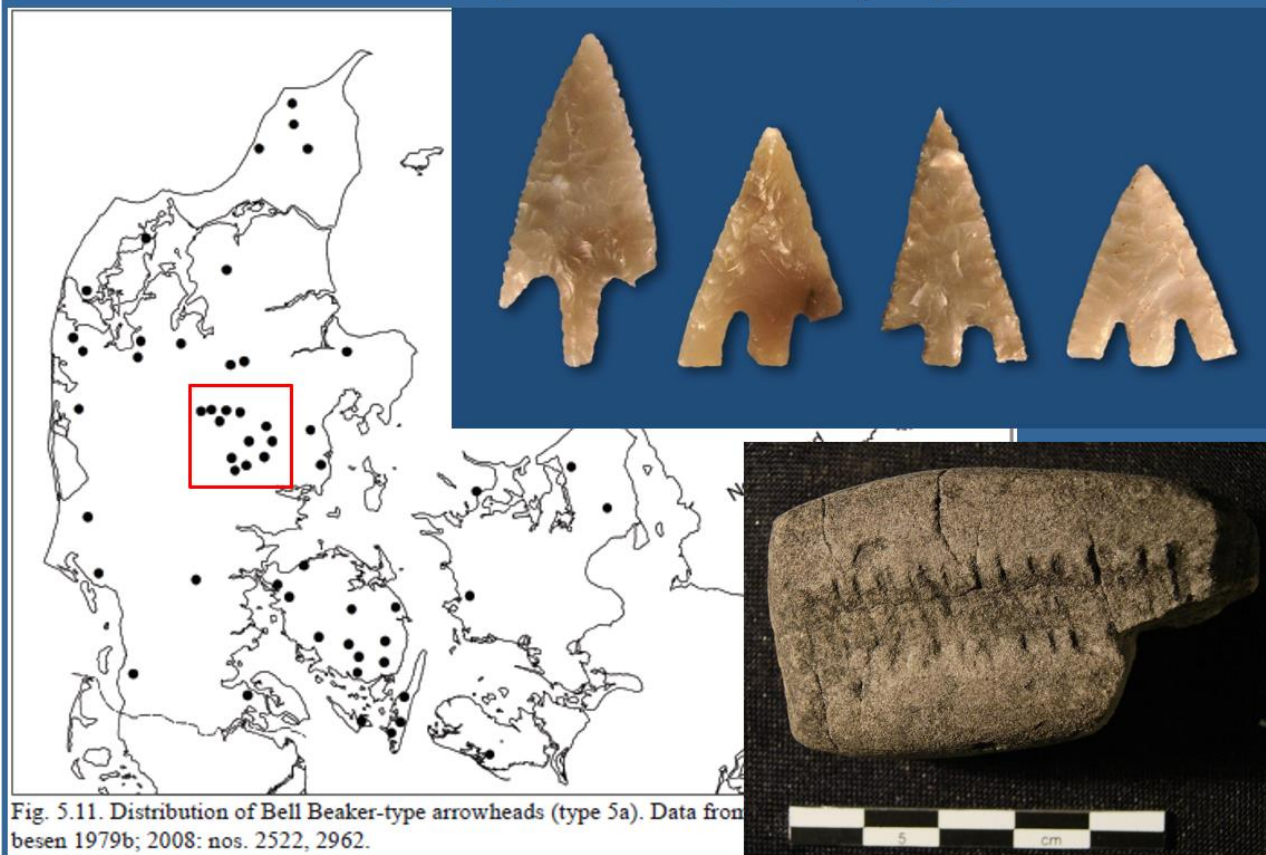
Klokkebægerkulturen strakte sig helt ned til Spanien. Til at begynde med og i en rigtig lang periode kom kobberet fra Alperne. Der har virkelig været langdistancehandel. Kobberdolken ovenfor er fundet i Nordjylland, og den er den eneste fundet i Danmark.

Klokkebægerkeramikken er meget karakteristisk med hensyn til sin ornamentik. Billedet viser klokkebægerskår, som vi har fundet i Østbirk.

Klokkebæger-kulturen, bueskyttegrave

Et andet karakteristisk træk ved klokkebægerkulturen er, at det ikke var en krigerelite, men der var en elite, som bestod af krigere. Der findes noget, som kaldes bueskyttegrave, og vi har faktisk nogle af dem i Østbirk. De er karakteriseret ved, at der findes særlige pilespidser. Når man finder en pilespid med modhage, som er fladhugget, er der ingen tvivl om, at den stammer fra klokkebægerkulturen. I Østbirk er der fundet en grav med 7 pilespidser og et kogger, som han har haft på sig eller ved siden af sig.

Den her (nederst til højre) er også fundet i en forsænkning i Østbirk. Det er en pileskaftplade, som har været brugt til at glatte selve skaftet.

Kortet viser, at der indenfor firkanten er fundet mange pilespidser, og det kunne tyde på, at der har været noget specielt ved dette område, hvor vi også befinder os nu.

Flintesmedens værktøjskasse

I et andet af de nedgravede gulve, i et af de andre huse, fandt vi alle disse utroligt spændende flinteredskaber. Det er et unikt fund, for det viser alle de redskaber, der skulle til for at lave en flintedolk eller en økse af en bjergart. Alle disse flintespidsere har man brugt til at prikhugge øksen. Man hugget løs, så den til sidst tager form, og til allersidst sliber man den. Så skulle der bores et hul, og det gjorde man med en træstok, som man satte oven på. Så havde man et håndtag – det er stenene øverst med huller, man borede i, og endelig et drillbor. Så har man boret løs på stenen, indtil man har fået hul. Alt sammen er fundet i den samme forsænkning. Øksen har aldrig været brugt, og den er ikke helt færdig, - den er kun slebet på den ene side. Dolken er også frisk tilhugget og har aldrig været brugt. Så det er nogle af de redskaber, smeden har brugt, og det er ekstremt sjældent at finde det hele samlet.

1740-1615 f.Kr.

Agerbrug

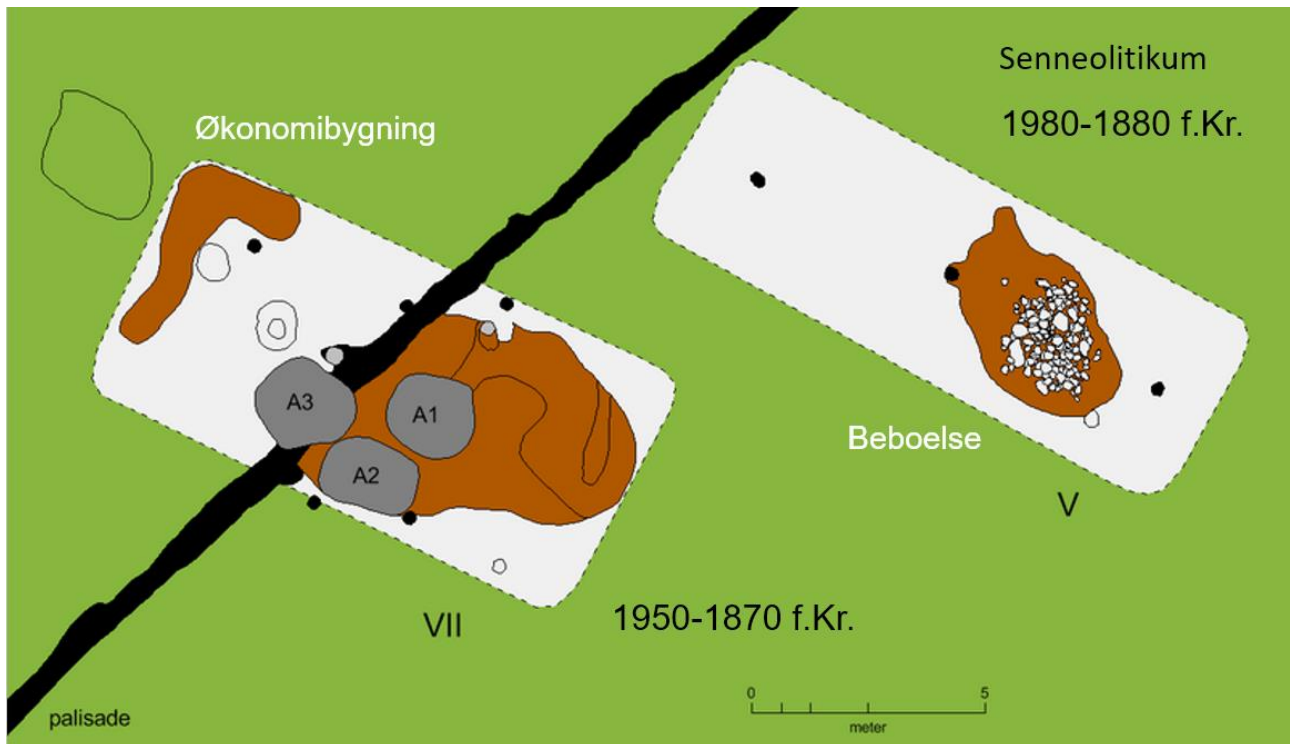

Østbirk Hus A680. 35 liter brændt korn – tørring og ristning af korn

En anden forsækning var en brandtomt, og det meste af det sorte er brændt korn. Der var 35 liter i et vandsold. Da dette blev udgravet i 1998, var det et af de absolut største kornfund fra denne periode i Danmark.

Vi fandt masser af fladhuggede kornsejl. Næsten alt er fladhugget i denne periode som en efterligning af metallet.

Hvorfor brændte de kornet? Det er et godt spørgsmål. Det kan være et uheld. Man ser jævnligt, at husene går til, fordi de har ildsteder inde i husene, Men der er to andre muligheder. Den ene er, at det kan være noget rituel, man har ofret kornet. Det gav ikke altid mening, hvad de gjorde. De ødelagde f.eks. ind imellem jorden, når de skulle lave store gravhøje, hvor de brugte flere hektarer græs. En tredje mulighed kan være, at det skyldes en fjende, for vi ved, at der var krige i denne periode, så en fjende kan have brændt deres kornforråd ned.

Dette er et gårdanlæg, hvor to huse er samtidige. Det kan vi se på dateringen, på orienteringen og på afstanden, Det er et beboelseshus til højre og et økonomianlæg til venstre. Det sidste er noget helt særligt, ikke bare her i området men i Danmark. Her har man opbevaret og bearbejdet korn. De tre grå, cirkulære områder er nedgravninger, gruber som var omkring en halv meter dybe. De var under gulvet.

Palisaden kommer jeg ind på om lidt. Den er skåret ned gennem husene og gennem grave, og jeg skal nok komme ind på, hvilken betydning den har.

Hus A120, grube A2
Spelt 22 liter
Emmerhvede 20 liter
Nøgenbyg 20 liter

Dette er en af de tre kældergruber, der var gravet ned under gulvet. Der var igen et brandlag på bunden, og da vi fik det vandsoldet. Viste det sig, at det indeholdt 22 liter ren spelt. Det er et usædvanligt stort fund. Spelt dukker op på dette tidspunkt, og måske er Nordeuropa/Danmark et af de første steder, hvor man udvikler spelt. Det findes ikke tilsvarende andre steder fra denne tid, i hvert fald ikke i Nordeuropa.

Endnu mere spændende var det, at de to andre gruber også indeholdt brandlag med korn, men det var henholdsvis emmerhvede i den anden og nøgenbyg i den tredje, cirka 20 liter i hver. Måden de var opbevaret på, kunne tyde på, at det var næste års såsæd. (Der ligger et lille æble i kornet, som også er kommet med i branden.)

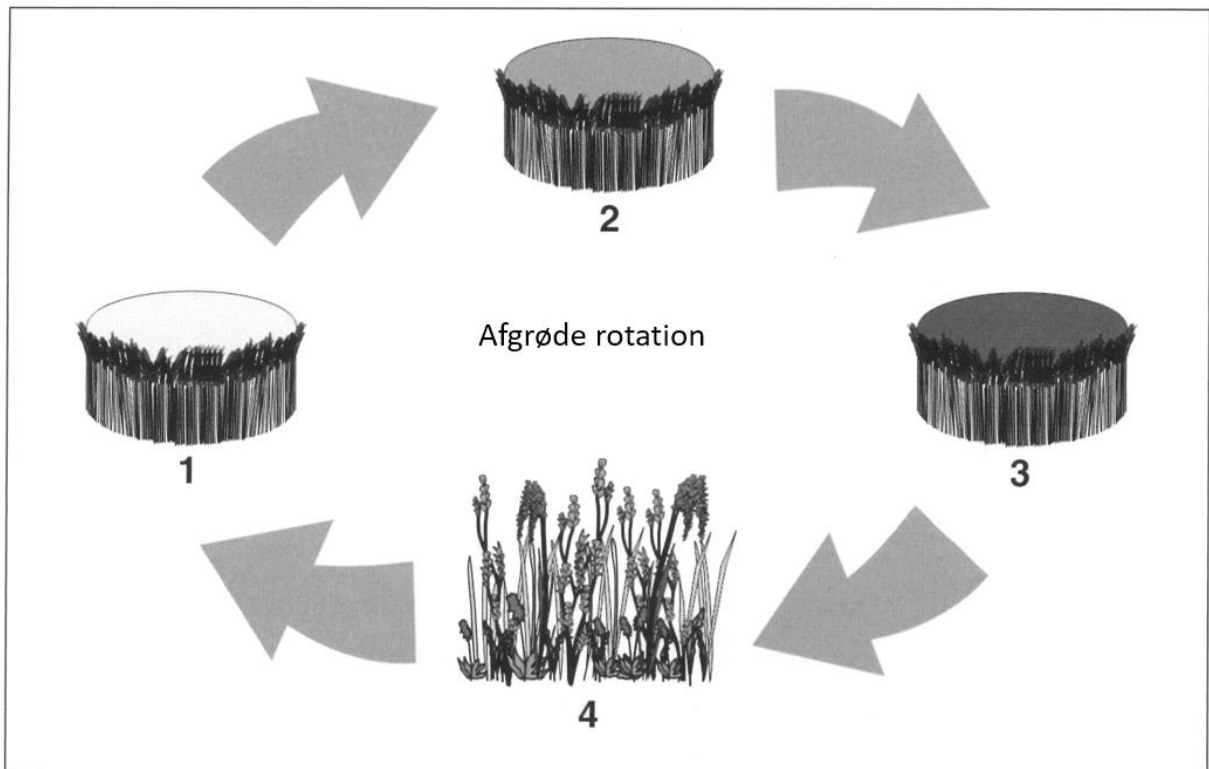
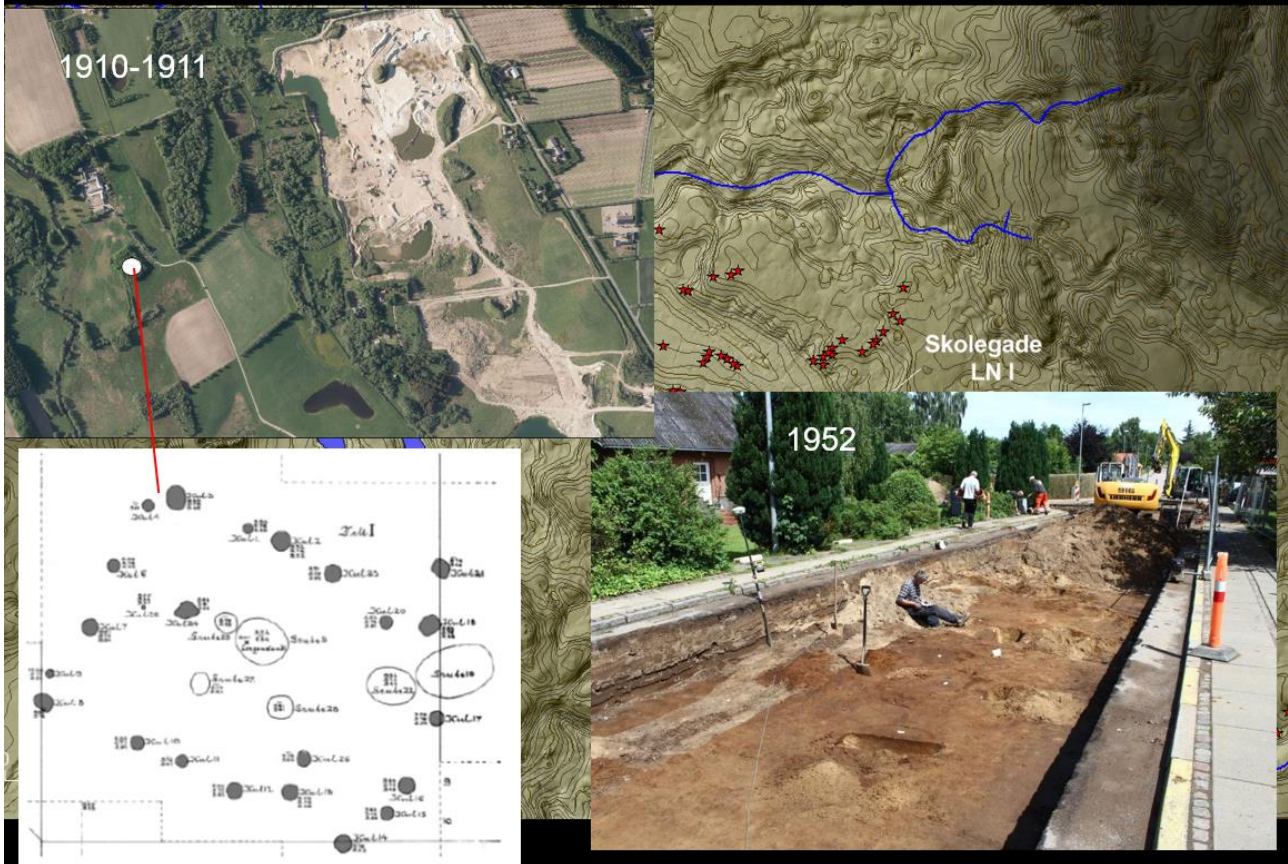

Fig. 13. Eksempler på mulige senneolitiske marksystemer med sædskifte og braklægning. 1: spelt, 2: byg, 3: emmer, 4: braklægning.

Hvis man ved, hvor store mængder der skal tilsås, kan man regne ud, hvor store markerne har været. Opbevaringen viser, at man har opdyrket kornsorterne adskilt på hver sin mark. Analyser viser, at der har været brugt afgrøderotation, hvor man har skiftet mellem de forskellige afgrøder. Det er helt usædvanligt, for det er noget, man normalt først ser langt oppe i jernalderen.

Fund af brændt korn, inkl. spelt

Her er nogle af de vigtigste fund af brændt korn i området. På den anden side af grusgraven, i Birknæs, blev der fundet korn i 1910-11, hvor Nationalmuseet gravede og fandt 7 liter korn. I Skolegade fandt man korn i 1952, da man gravede kloak ned. Det blev genfundet for få år siden, da man skulle lave vandseparering, og man stødte på den samme grube igen, med og vi fik nogle få liter korn med tilbage til museet.

Vi har et stort område, som for mig er ens kulturelt og som også omfatter Silkeborg og Skanderborg, hvor vi finder brændt korn. På Silkeborg Museum har de vist det største fund på omkring 100 liter fra for få år siden.

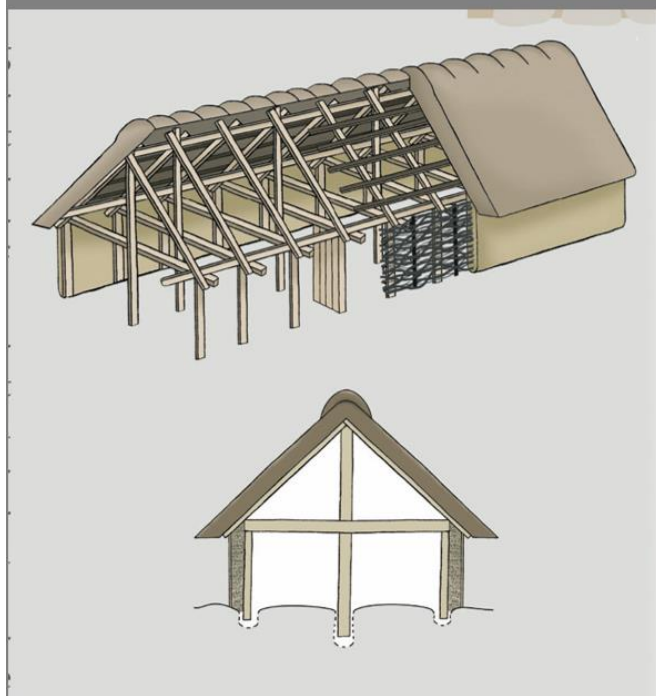
Der er tale om meget store kornfund og de er brændte, og spørgsmålet er: Hvorfor. Der er ikke fundet ubrændt korn, og det kan selvfølgelig skyldes, at den er gået tabt. Men når man tænker på, hvilken betydning kornet har haft for dem, er det svært at forstå. Det kan selvfølgelig være uheld, men hvorfor så kun er i området. Der kan også have været en eller anden fejde her, hvor man har brændt det ned. Og det kan være en regional eller lokal rituel handling. Men på Moesgaard, hvor man videnskabeligt behandler makrofossile fund, siger man, at det er helt specielt for dette område.

Kornfund fra Østbirk og nærområdet

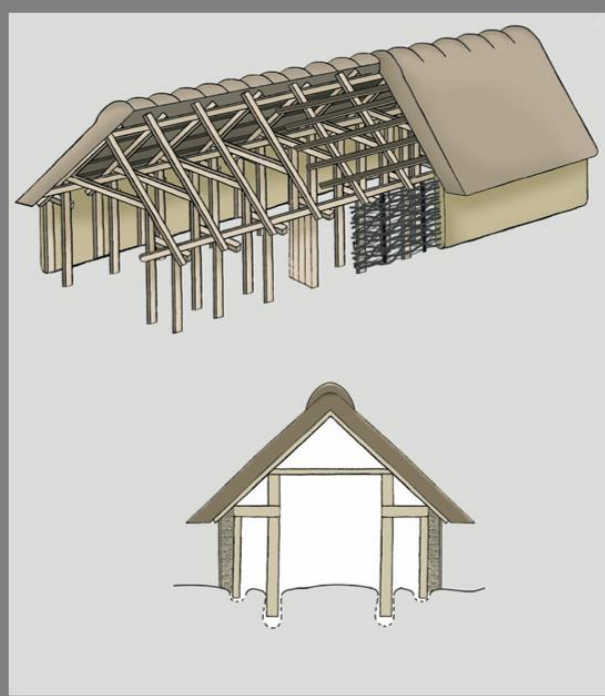
Museum	Structure	Amount litres	Em-mer	Spelt	Einkorn	Bread wheat	Naked barley	Hulled barley	Lab.No.	14C BP	Oxcal 2σ BC
Horsens											
Østbirk, A137	pit	>2	x	x					Poz-95820	3655±35	2139-1938
Birknæs, sb 141	cellar pits	7	x	x	x	x	x		NM k-2929 NM k-2927	3630±85 3520±85	2070-1930
Østbirk, house VII	cellar pits	50-60	x	x				x	AAR 10354	3547±41	1980-1750
Østbirk, house XI	depress.	c. 36	x	x					AAR 7287	3380±55	1740-1615
Skanderborg											
SBM 1194, A584	pit	3.5	x	x	x			x	AAR 15157	3610±23	2030-1901
SBM 1271, K1	depress.	c. 37	x	x				x	AAR 18541	3279±25	1619-1498
Silkeborg											
SIM 5126, A223	pit	c. 100	x	x	x (?)	x					2059-1921

Måske er særlig interessant er de to største fund af spelt, som introduceres på dette tidspunkt, og indtil videre er fundet fra Østbirk og Birknæs de to ældste fund, vi kender fra Danmark. Derfor er det spændende at sammenligne med dateringen ude i Europa. Det kunne jo være lidt sjovt, hvis det var her i område, man var med til at udvikle spelt.

Ældre bronzealder per I, ca. 1600 f.Kr.

Toskibet langhus

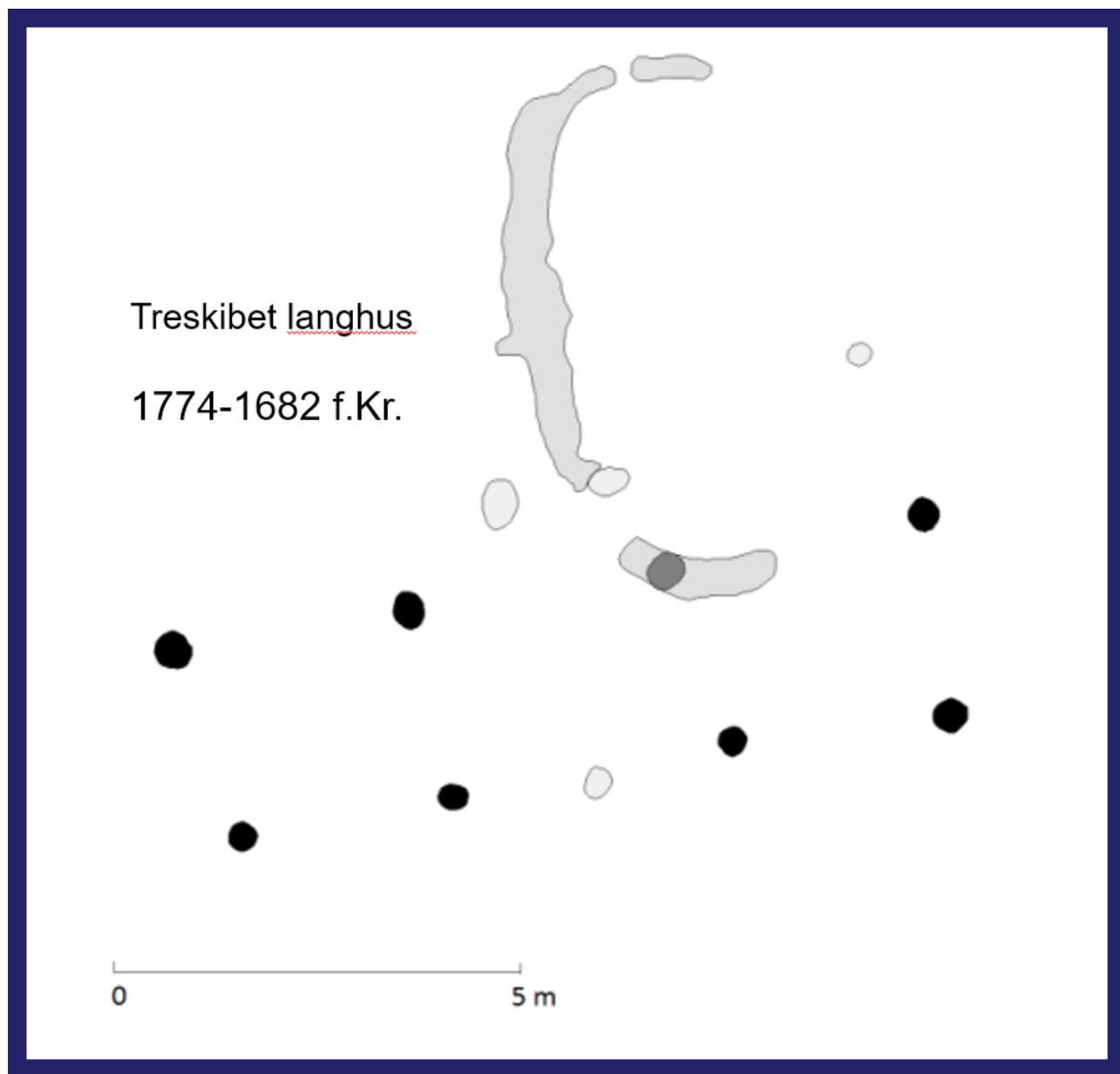

Treskibet langhus

Hvis vi kigger på hustyperne, er dette det almindelige hus, hvor der sker noget i ældre bronzealder periode et omkring 1600 f.Kr., idet man går fra det toskibede hus med én række tagstolper til det treskibede med to rækker. Herefter bruger man altid det treskibede, til og med Vikingetiden. Herefter begynder man at fjerne de indvendige stolper.

Når vi finder en hustomt i en udgravning, er det første, vi kigger efter, om der er en eller to rækker stolper. Det giver en nogenlunde datering, Hvis det er treskibet er det i hvert fald yngre end ældre bronzealder.

I Østbirk fandt vi dette lille, treskibede hus, nærmest undseligt. Dette er kun omkring 10 meter langt, hvilket er småt for et beboelseshus. Men læg mærke til dateringen; 1774. Skiftet i Danmark sker ellers omkring 1600, så det er et af de allertidligste treskibede huse, der kendes fra Danmark.

Et andet hus fra Østbirk var en kombination, hvor huset fra treskibet i den ene ende og toskibet i den anden. Det er ikke helt usædvanligt længere, for man har fundet dem andre steder, men det er det ældste,

man kender fra Danmark af disse hybridhuse, der repræsenterer en overgang fra den ene konstruktion til den anden.

Hybridhus – beboelse eller lade?

Sådan har det måske set ud. Måske har det været en form for økonomibygning til opbevaring af korn, halm osv.

Der var nogle tre meter brede portåbninger, så der kunne køre en vogn igennem, så det er formentlig ikke et almindeligt beboelseshus. Økonomibygninger som denne er også helt særlige for denne periode.

Bebyggelsesmønster 2000 – 1600 f.Kr.

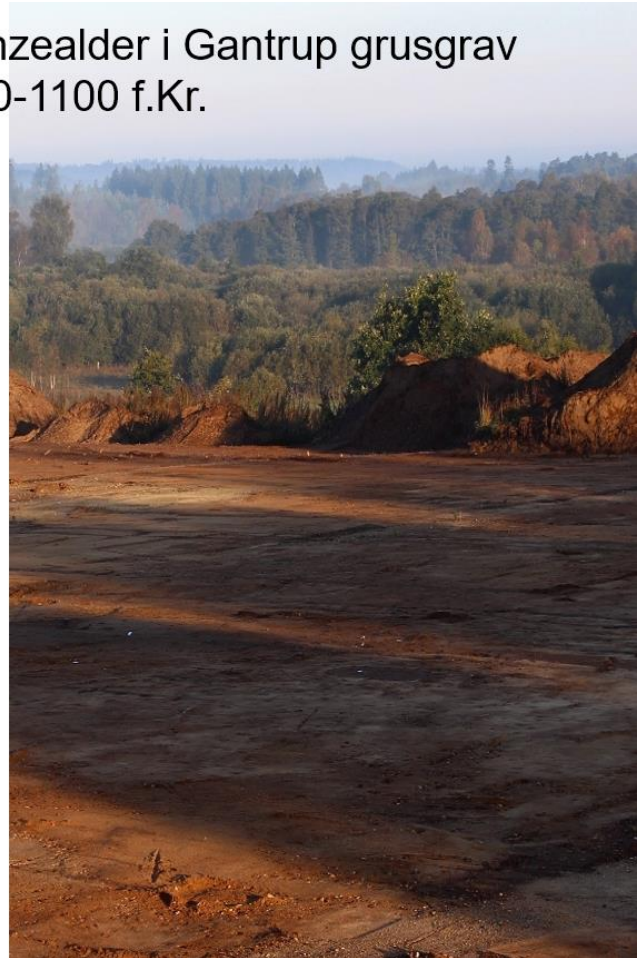
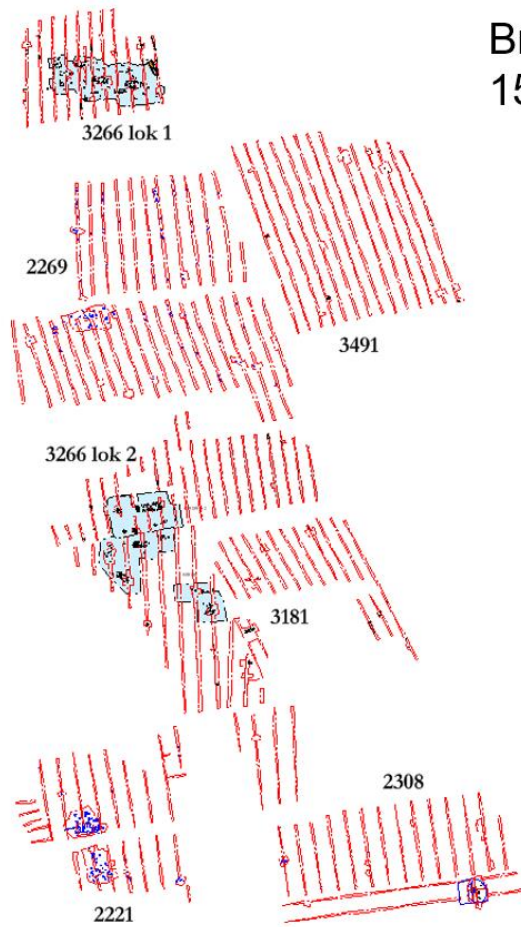
Dette er et billede på bebyggelsen i Østbirk nede i dalen, og husene ligger faktisk som de blev fundet. Læg igen mærke til dateringen. De to huse nederst og øverst til venstre er samtidige. De har ligget der samtidig med en afstand på ca. 500 meter. Det er nok sådan man typisk har boet på dette tidspunkt, i nærheden af hinanden men ikke lige ved siden af hinanden. Der er slet ikke tale om landsbyer. Normalt er det kun to, måske tre huse.

I næste fase kan vi se, at der er tre huse, der ligger sammen og som har datering fra 1980-1950. Det var gårdanlægget med kornfundet.

Så sker der igen noget i den yngste fase, hvor vi igen har tre huse billedet med stor afstand i øverste højre del af. Det er meget typisk for perioden. Man har været naboer, og man har samarbejdet. Med den måde, hvorpå man har opdyrket jorden med store plove og agerbrug, har man uden tvivl samarbejdet og måske med fælles økonomibygninger.

Hvor mange har der boet i en beboelse? En udvidet kernefamilie, formentlig. En storfamilie. Men det ændrer sig lidt nu, og nu tager vi så til Gantrup grusgrav.

Bronzealder i Gantrup grusgrav 1500-1100 f.Kr.

Læg mærke til den lidt yngre datering – nu kommer vi op i ældre bronzealder.

Billedet viser en oversigt over alle de søgegrøfter, vi har lagt ud gennem årene, inden grusgravningen gik i gang.

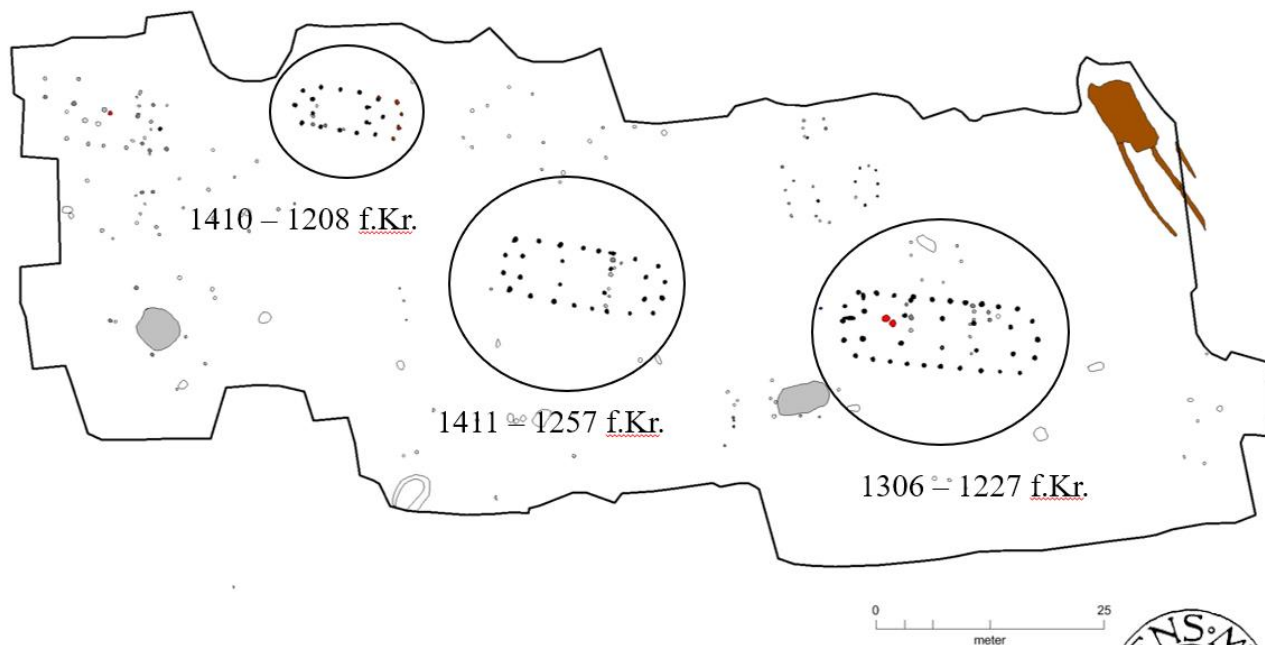

Her kan man se det på det topografiske kort – et fantastisk sted lige ovenfor Gudenaåen. Det er et sandet plateau. I de lave engområder har man kunnet sætte sine kreaturer ud, og oppe på sandjorden har man kunne opdyrke de små marker.

I forhold til landbruget, er der ikke meget, der har ændret sig. Det er ikke blevet mere avanceret.

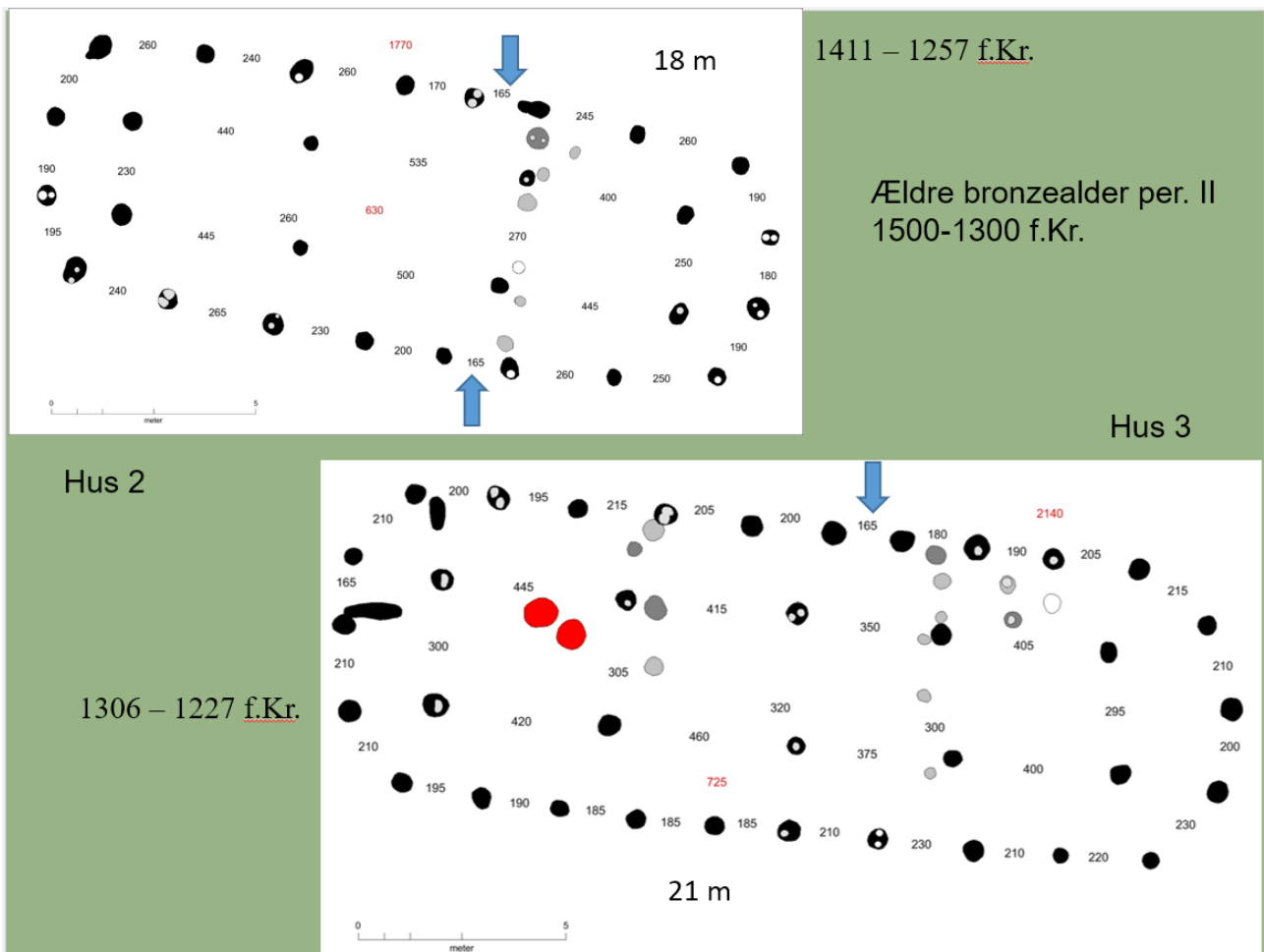
Ringene på kortet er der, hvor Fyel Badesø ligger nu, helt op mod Birknæsvej.

Ældre bronzealder per. II - 1500-1300 f.Kr.

Her fandt vi også huse, som i Østbirk, men af en helt anden type. De er mere symmetriske, mere ens men med forskel i størrelserne. Man skal her lægge mærke til afstanden mellem husene. De er i hvert fald arkæologisk samtidige. De to til venstre er helt samtidige. Det højre ser lidt yngre ud, og det kan godt være, fordi det faktisk er yngre. Så der kan have været to samtidige, som bliver erstattet af ét, der er større.

De to huse til venstre er også med forsænkning, ligesom husene i Østbirk. Som det fremgår af dateringen, er vi tilbage i senneolitikum, så de findes altså også herude. Fund af et enkelt skår viser, at der også har været klokkebægerkultur.

Her er et nærbillede af de to største af husene. Som det fremgår, er det utroligt symmetriske konstruktioner, meget kraftigere end dem fra Østbirk. De har formentlig været rumopdelt – der er en skillevæg her til højre for pilene. Det kan sagtens være flerfamiliehus. Der kan bo en familie i hver ende. De røde pletter er ildsteder, så det regner vi med er beboelsesdelen. Undertiden ser man båseshullerum, som viser, at der har været stald der, men det er slet ikke tilfældet her, og det tror jeg ikke, der har været. Til gengæld finder man nogle gange også ildsteder i den anden ende, som viser, at der har været beboelse i begge ender. Læg mærke til størrelsen, 18 meter og 21 meter, altså noget større end de foregående huse i Østbirk.

Vi er i ældre bronzealder, periode II. De blå pile markerer, hvor indgangene har været. Det kan man se ud fra afstanden mellem vægstolperne.

Stolpehul med spor efter tagstolpe

I modsætning til de tidligere huse er vægstolperne altid bevaret. De er lige så kraftige som tagstolperne.

Dette er et typisk, blåt stolpehul. Stolpehullet er den hvide streg, sporet efter selve stolpen er den røde streg. Sporet opstår, når man ikke trækker stolpen op igen men bare lader den stå eller kapper den af, så den står og rådner og bliver mørk. Så kan vi måle, hvor store stolperne har været. Det bliver aldrig som i Italien eller Grækenland. De nedgravede stolper er stort set, hvad vi finder tilbage af husene.

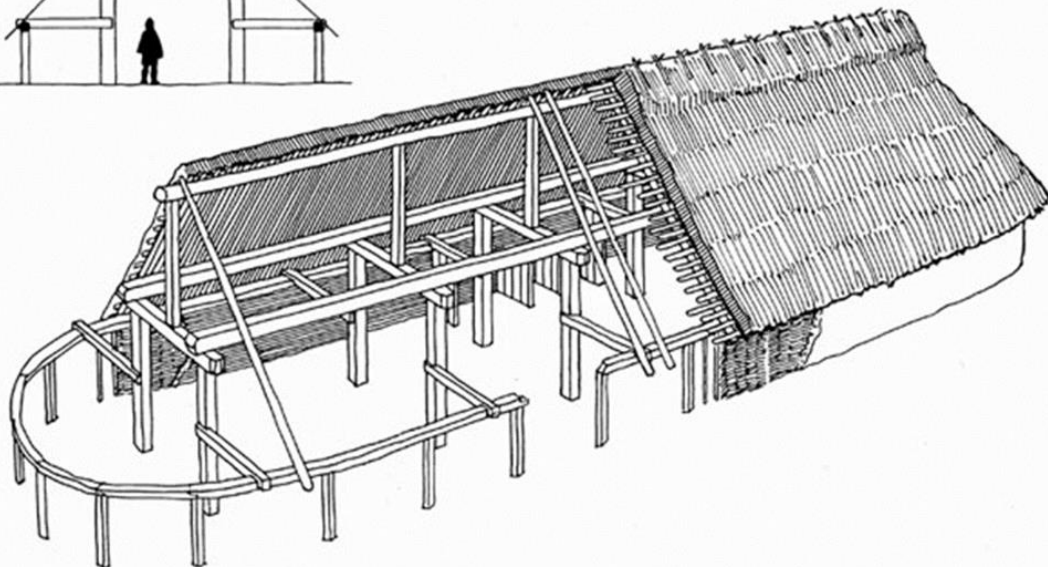
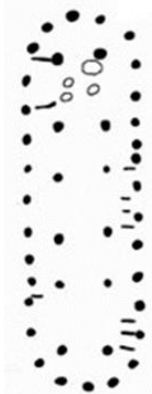

Dette er en af tagstolperne, som har været brændt, så den er helt sort. Derved står det tydeligt frem, at den er kløvet. Det er en kæmpe stolpe på mere end 30 cm i diameter. Som har været kløvet.

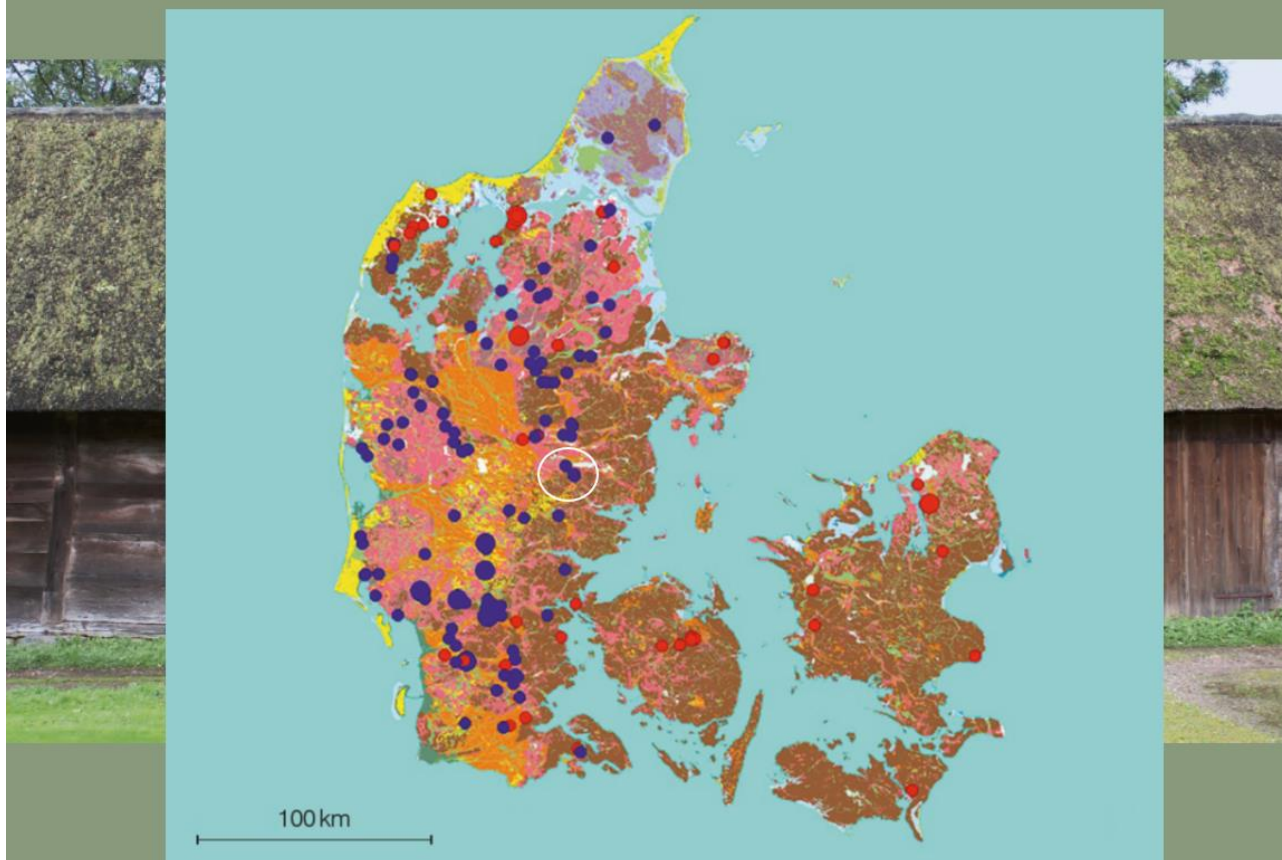
Dette er nogle af vægstolperne i et af husene, hvor vi har ét stolpehul med spor af to stolper i hvert af stolpehullerne. Det er ikke noget, man har været opmærksom på tidligere. Det har noget at gøre med, hvordan husene er opført.

Ældre bronzealder per. II 1500-1300 f.Kr.

Dette er en rekonstruktion af et bronzealderhus, som man normalt mener, de har set ud: Store, velbyggede huse med lerklinede vægge. Men det er formentlig ikke sandt. Det har været bulvægshuse, altså træhuse, og det kan man se på de kløvede stolper og dobbeltstolper som vægstolper. Så det er formentlig sådan her, de har set ud.

Bulvægshus - ældre bronzealder ca. 1500-1300 f. Kr.

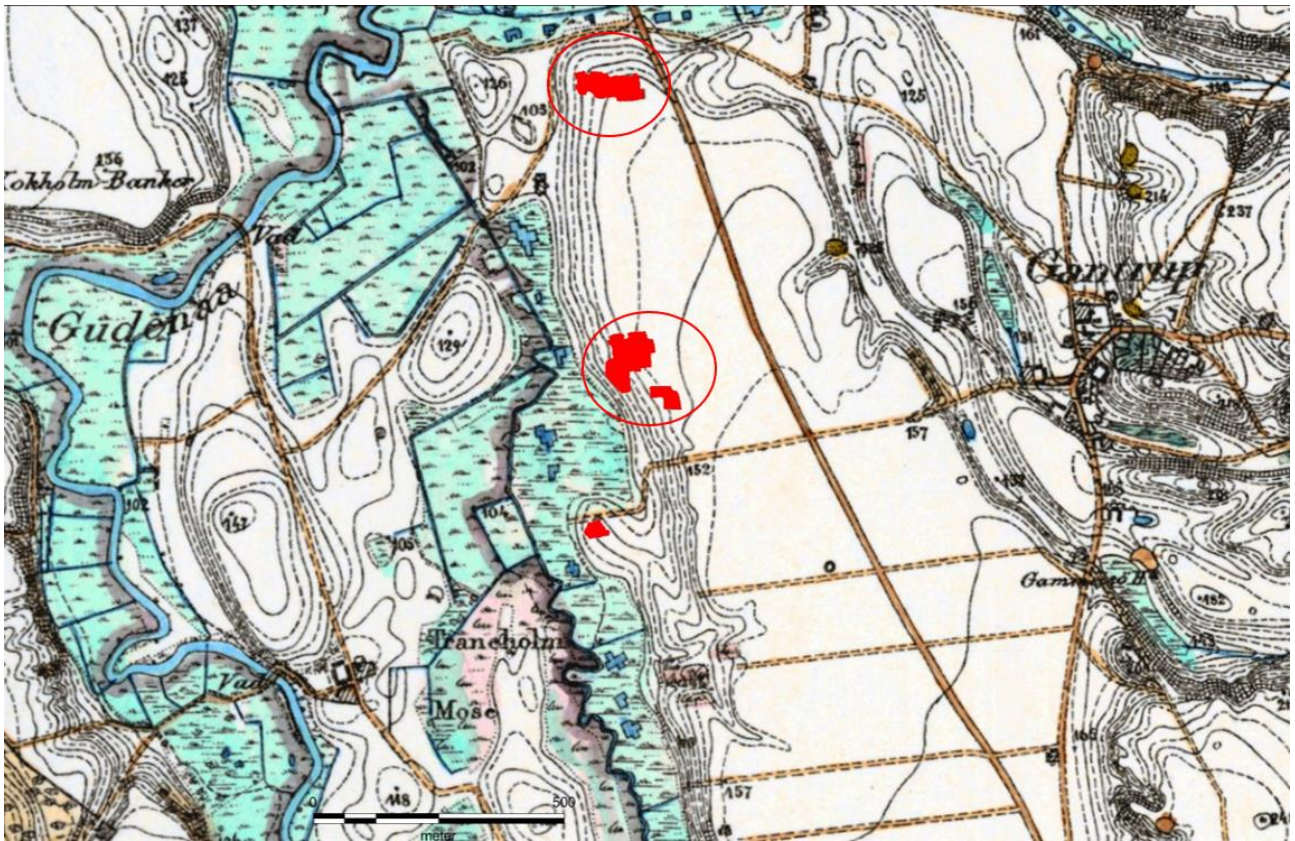

Bulvægshuse kender man kun fra Jylland og kun fra den indre del. De findes ikke ude ved kysterne og ikke på lerjorderne op Sjælland og Fyn. Var hele landet dækket af skov? Nej, ikke hele landet, og det har netop sammenhæng med, hvordan husene opføres. Træhusene opføres, hvor man har skov, og hvor man ikke har skov, er husene lerklinede. Der er skov i store områder, men f.eks. i de nordlige egne, hvor der var tæt befolket i ældre bronzealder, findes der stort set ingen træhuse, for de havde ingen træ – de havde fjernet al skov. Men at bygge huse har også krævet meget træ, så det har været medvirkende.

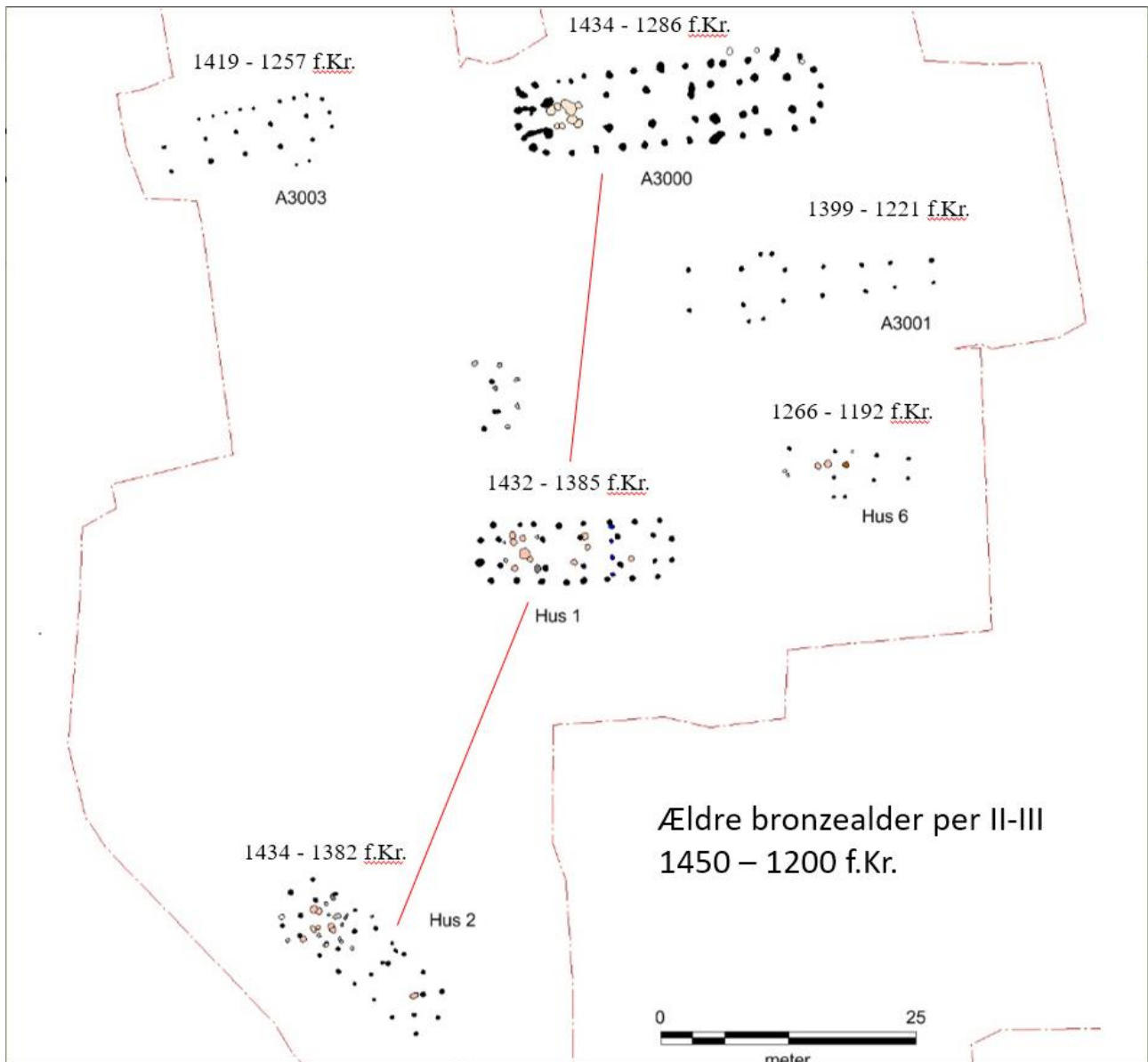
De røde prikker er de lerklinede bronzealderhuse.

Inde i den hvide cirkel, hvor vi er nu, er der kun få fund indtil nu, men der skal komme mange flere. For vi har fundet så mange i de senere år.

Læg mærke til, at vi i det sønderjyske område har nogle større klumper med forholdsvis mange, store huse af denne type. Det er et særligt område i bronzealderens periode II, og det skyldes formentlig, at hævejen havde stor betydning på det tidspunkt. Den eksisterede allerede før, allerede med enkeltgravskulturen opstod hævejen, men på dette tidspunkt er det her, forbindelsen sydpå til udlandet går. Det er formentlig forklaringen på den store koncentration af bulvægshuse.

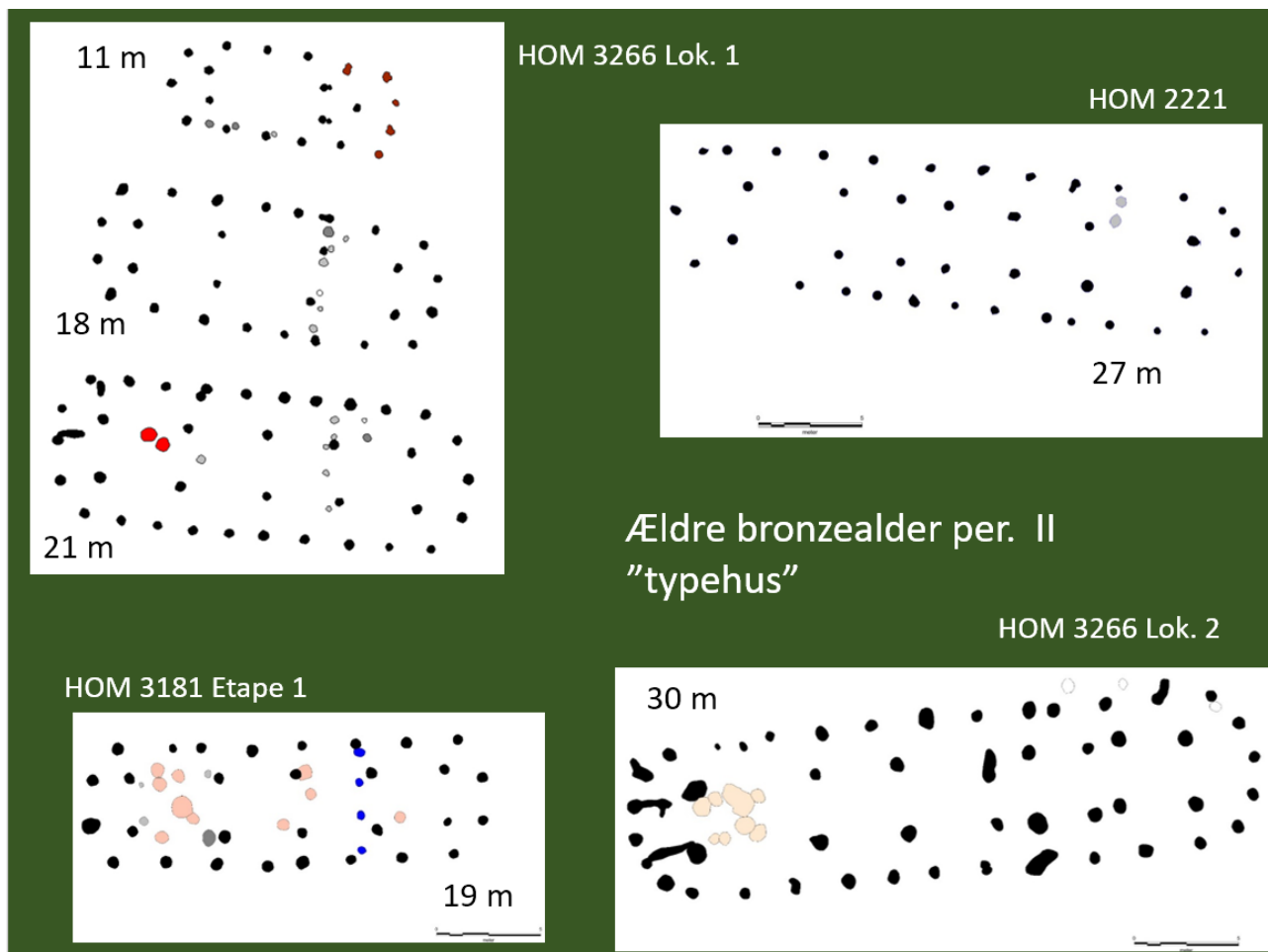

Den anden lokalitet i grusgraven ligger omkring 4-500 meter syd for den første. Her fandt vi 11 huse i alt fordelt på to klumper.

Der var tre bulvægshuse. Konstruktionen og dateringen er helt den samme. De har formentlig ligget her samtidig. De viser godt, hvordan man formentlig har boet på dette tidspunkt, formentlig tre familier.

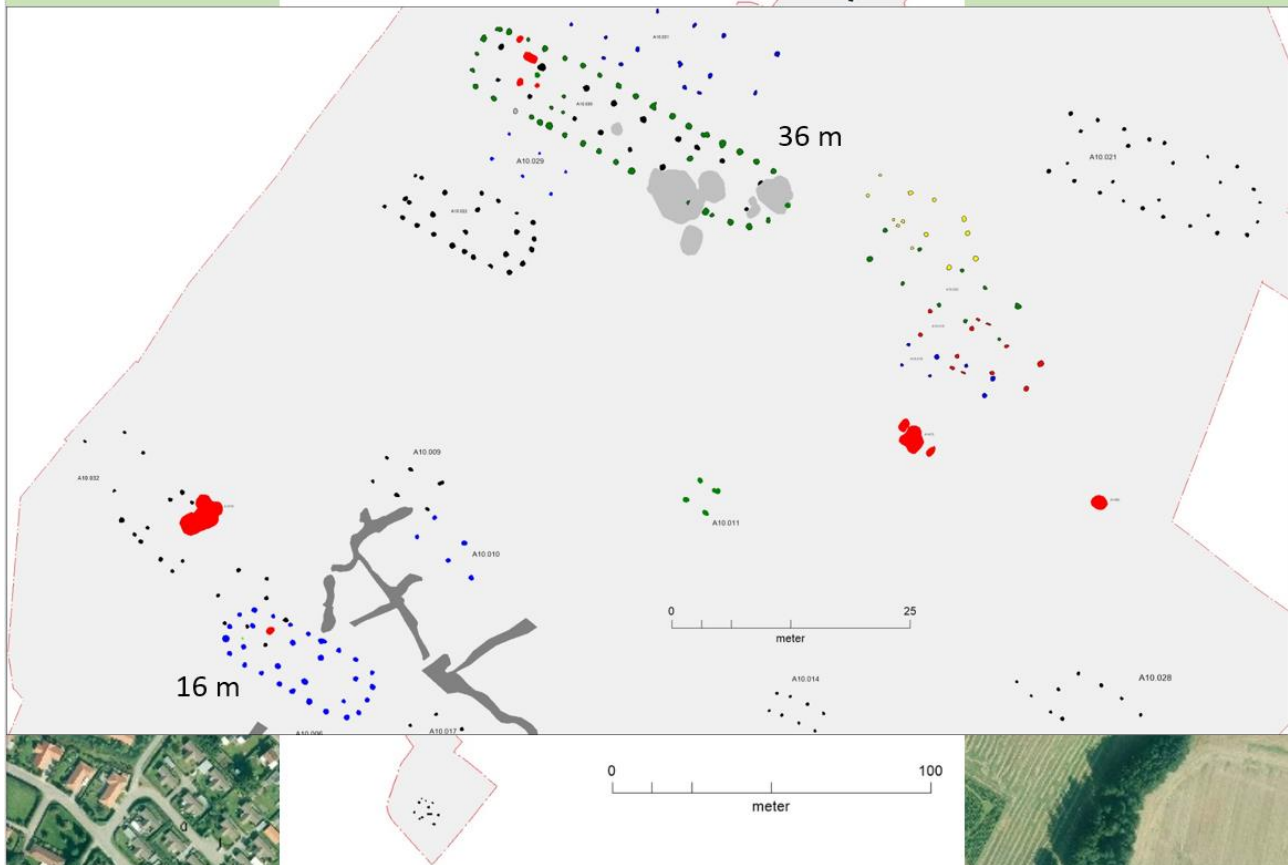
Det er sjældent at få mulighed for at undersøge så stort et område som en grusgrav, hvor vi nu nærmest har undersøgt alt. Ellers er det kun ved store udstykninger, vi har mulighed for det. Her er fordelene, at vi med sikkerhed kan sige, at der f.eks. ikke har ligget et hus mere halvtreds meter væk, for det har vi undersøgt med søgefelter, så vi får virkelig et godt billede af, hvordan bebyggelsen har været.

Her er en samlet oversigt over de bulvægshuse, vi har fundet i grusgraven. Der har formentlig været flere, for der er desværre nogle områder sydpå, hvor man gravede sand for mange år siden. Dengang var museet ikke ude at undersøge, for det gjorde man ikke systematisk på det tidspunkt.

Det er meget ens, fine huse. Det er nærmest kun størrelsen på husene, der varierer. Det er normalt størrelsen, vi forsøger at tolke i forhold til, hvilke folk der har boet der. Det kan være, at der har boet flere, men det kan også have noget med hierarki at gøre, altså at det var stormanden, der havde det store hus, Vi kan ikke sige det med sikkerhed.

Ældre bronzealder per. II, 1500 – 1300 f.Kr.

Tilbage til Monbjergvej, den bebyggelse der lå ovenfor dalen, som vi gravede sidste år. Her fandt vi for første gang også bulvægshuse i Østbirk. De er lidt yngre end bebyggelsen nede i dalen.

Der var to flotte bulvægshuse, og det største af dem er 36 meter langt. Det er stort, men ikke det største, man kender fra Danmark.

Det er stadig periode II, ældre bronzealder. Hvad var det lige, der skete i den periode?

Ældre bronzealder periode II, 1500-1300 f.Kr.

Det er her, vi har alle de kendte fund med Egtved-pingen, Solvognen og en mængde fine ting. Det er virkelig en højkonjunktursperiode. Det er nok den periode i forhistorien, hvor vi i Danmark havde størst indflydelse på landene omkring os. Normalt får vi impulserne udefra, lærer af dem, optager fra dem, men her ser det ud som om det er os, der har været højkulturen, og så har vi eksporteret og lært folk sydpå. På det tidspunkt var Danmark også del af en større globalisering, for vi havde kontakter langt sydpå, som jeg vil komme lidt nærmere ind på.

Skrydstrup -kvindens bolig?

50 m!

Brdr.Gram IV

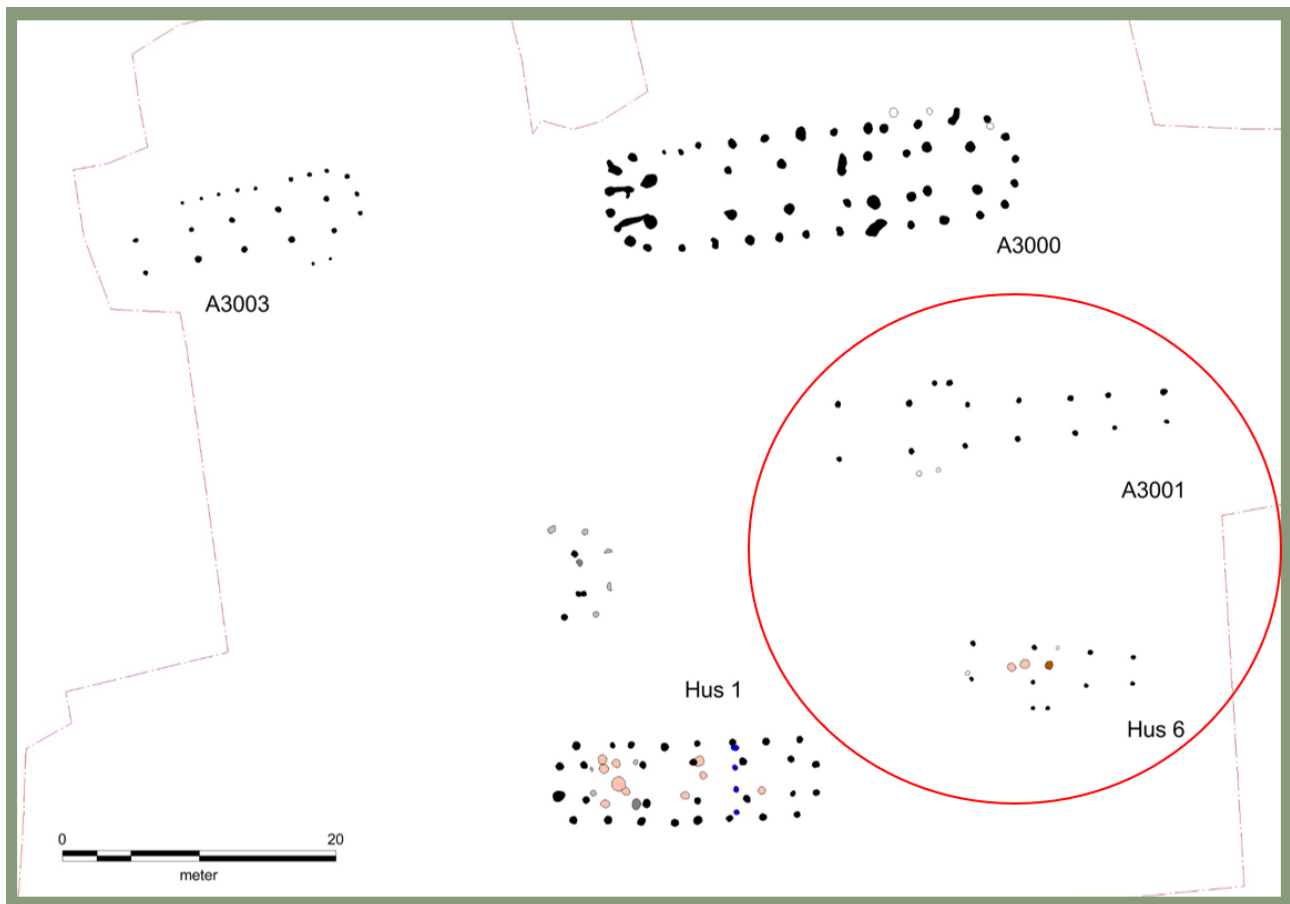
Mål 1:400

0 10 20 m

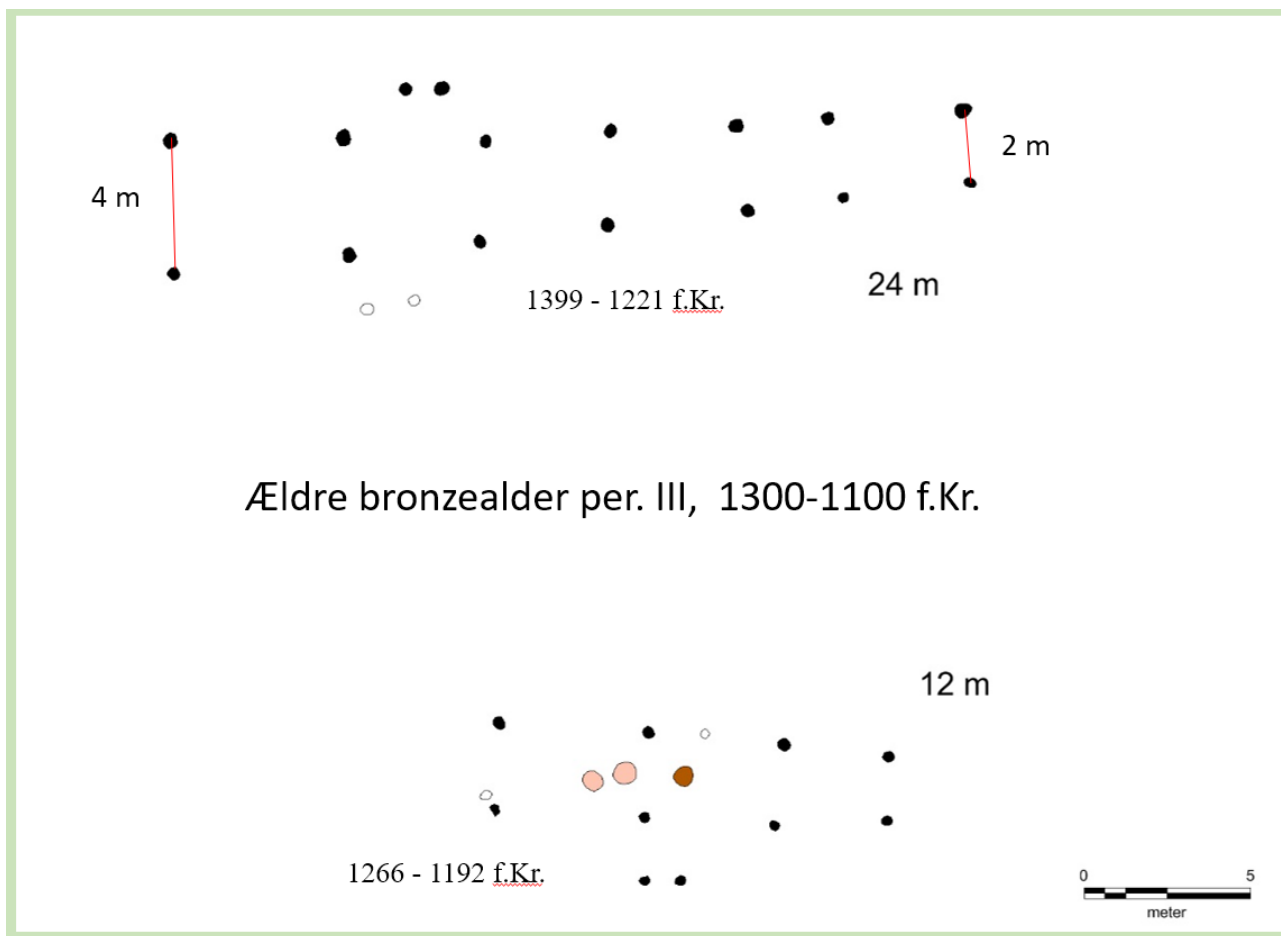
Med hensyn til store huse, er dette det største vi kender fra denne periode, 50 meter langt, fundet ved Skrydstrup i det sønderjyske. Det kunne faktisk godt have været Skrydstrup-pigens bolig. Hun er et af de kendte egekistefund og er samtidig med Egtved-pigen. Huset blev fundet ikke langt fra hendes grav, hvilket måske er grunden til, at det er så stort.

Der er mange egekistefund fra denne periode. Ud over de to nævnte også Borum Eshøj ved Aarhus og Muldbjerg-manden i Vestjylland. Alle gravene er nøjagtig ens- Kisten er en flækket egestamme, som man har udhulet. Grunden til, at de er bevaret – tøj, hår og alt muligt andet – er, at de har ligget i kæmpestore tørvehøje. Der er sivet vand ned gennem tørvene, som med tiden har dannet en al-kappe, en jernkappe, omkring selve graven. Den tykke jernvæg har forhindret ilt i at komme til, så der ikke kunne foregå en nedbrydning.

Tørvehøje bliver brugt i andre periode også, men der er nogle der mener i dag, at man i denne periode bevidst har vandet tørvene, mens man har opbygget højen, inden den var færdigbygget. Man har vidst, at der ville ske en udfældning af jern, som man har fremskyndet. Måske har de vidst, at de kunne konservere gravene på den måde. Det er kun inden for nogle få år, det har stået på, måske 10 eller 20 år.

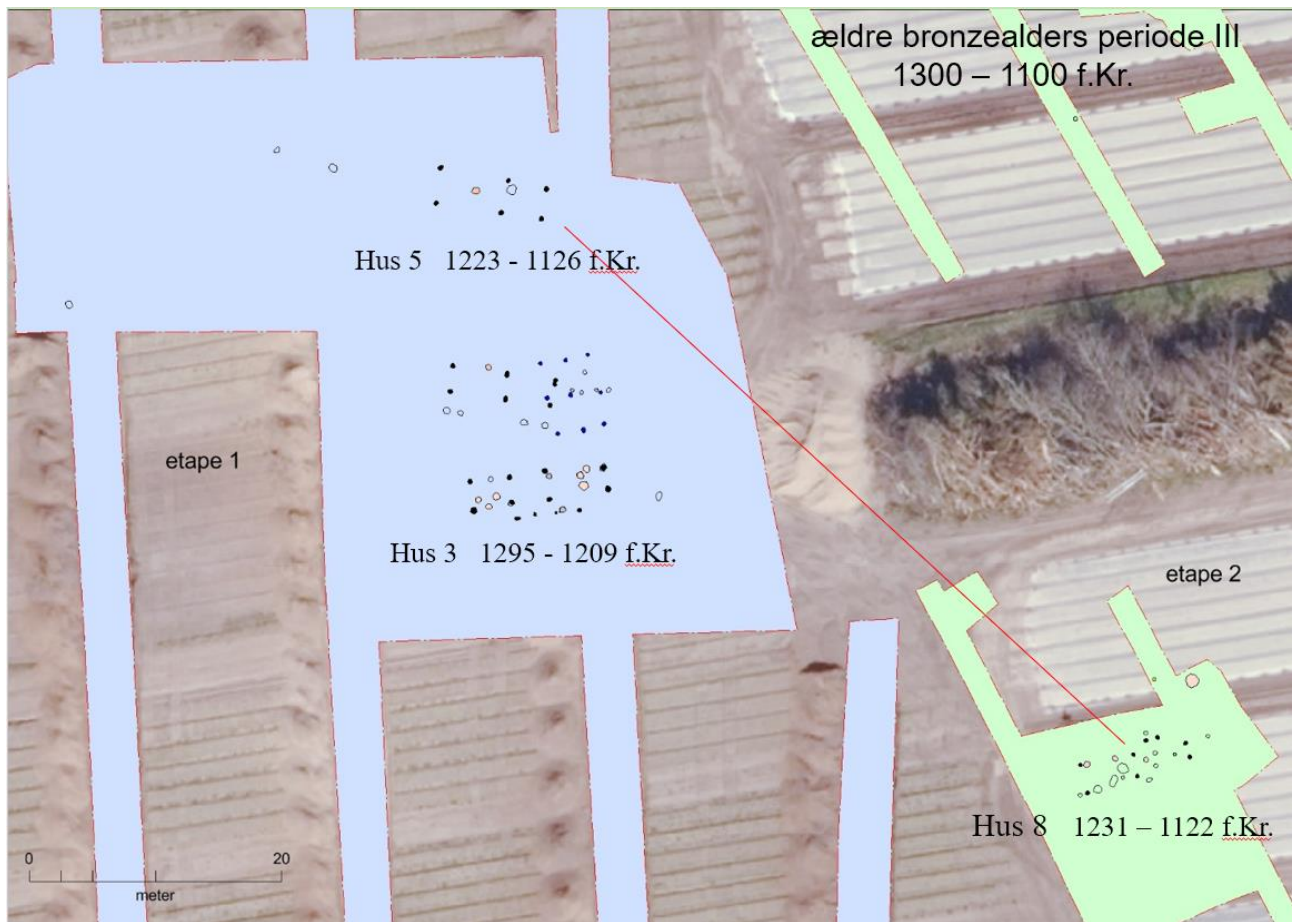

Vi går lidt frem i tiden i forhold til periode II men på samme lokalitet. De to huse – hus 6 og A3001 – er en helt anden hustype. De er mindre og konstrueret anderledes. De har ikke vægstolper og er ikke helt så solide. Der sker en form for nedgang i forhold til periode II, som er den klassiske bronzealder. Det karakteristiske ved disse huse er, at afstanden mellem tagstolperne øges fra to til fire meter, nærmest trapez-formet, hvilket er karakteristisk for den periode, bronzealderens periode III.

Det er karakteristisk for husene i alle perioder, at de ligger i samme retning. I forhistorien ligger alle huse næsten altid øst-vest-orienteret. Der kan være en lille drejning, men det handler om at få solen ind på siden. Men faktisk kan vi nogenlunde datere husene ud fra deres orientering. Hvis to huse har nøjagtig samme orientering, kan det tyde på, at de er samtidige.

Dette er det andet lille felt, der lå ikke langt derfra, også med relativt små huse, uden vægstolper, kun med tagstolper. Dateringen er igen ret ens, så de to huse kan godt være samtidige.

Den her lokalitet er gravet for en del år siden. Der var kun et enkelt, men også et bulhus, som vi så på denne sammenfletning.

Men vi har tre lokaliteter, som ligger med 4-500 meters afstand, lidt kortere her. Det er typisk for, hvordan man har boet, i små klynger med måske to samtidige huse. Ligesådan en klynge her, med samme afstand som i Østbirk i den forudgående periode, så man har helt sikkert kendt hinanden. Man har måske ikke haft daglig relation til hinanden, men man har samarbejdet. Man kunne godt opdyrke sine marker selv og have sine egne kreaturer, men det, som man helt sikkert har samarbejdet om, er opførelsen af de enormt store gravhøjene.

Bosættelsesmønster 1500-1300 f.Kr.

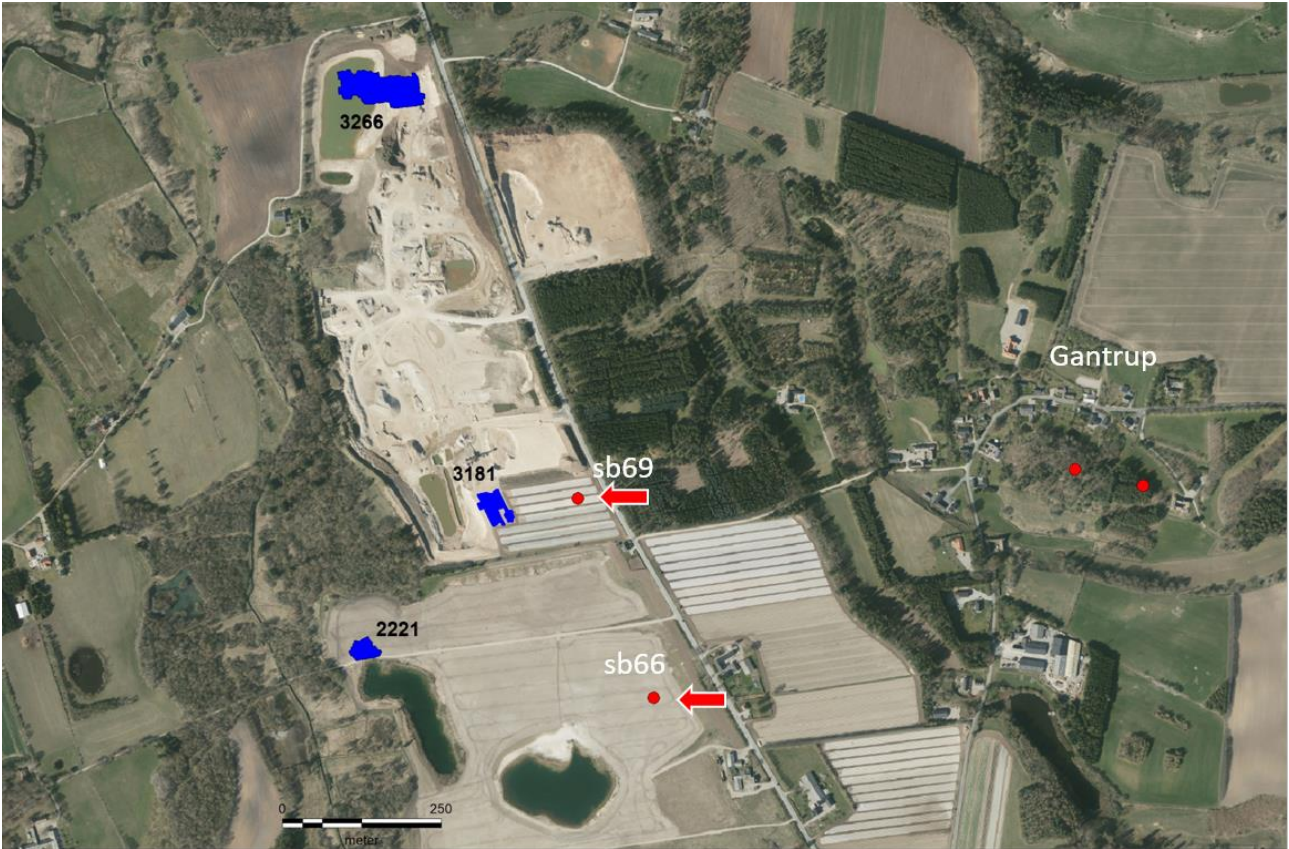
Dette er en typisk periode II gravhøj lavet af tørv. Vi har talt om, om man kunne finde på at ofre korn, som har en stor værdi. Men det har tørv også. Når de skulle lave en gravhøj som denne, skrællede man flere hektar god landbrugsjord af, - et område som man så ikke kunne bruge efterfølgende. Men det kan godt have været folk fra et endnu større område, der har samledes for at opføre en gravhøj som denne.

Hvor begravede man sine døde?

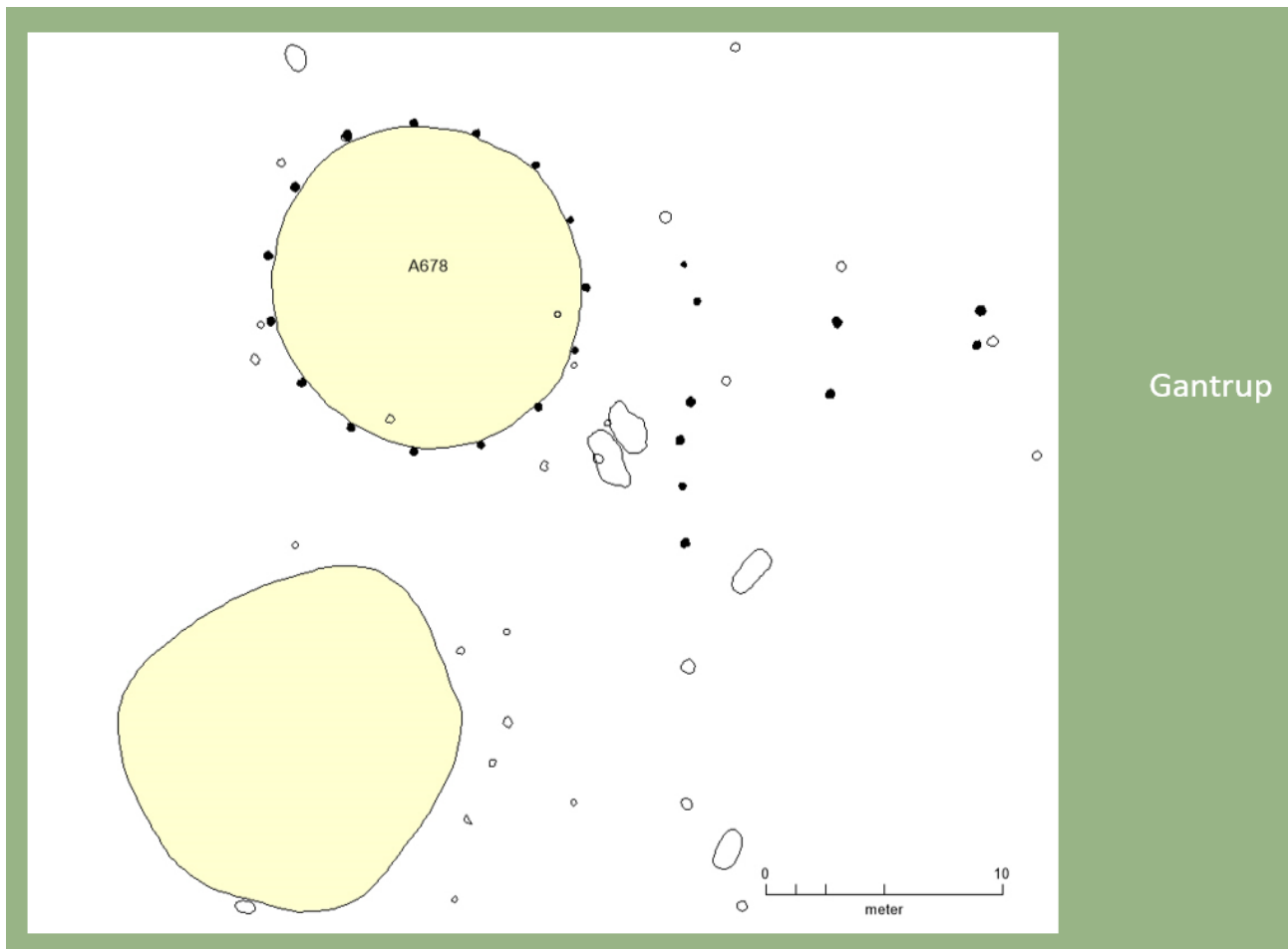
I forhold til bebyggelsen er spørgsmålet så: Hvor begravede man de døde?

Her er en oversigt over gravhøje omkring Gantrup, og der er rigtig mange af dem. De fleste er registreret i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. I den periode registrerede man alle fortidsminder i Danmark. Folk fra Nationalmuseet rejste rundt og registrerede især gravhøje, for det var dem, man kunne se. Langt fra alle gravhøjene er udgravet. Underligt nok er der ikke så mange i det vestlige område, kun to. Langt de fleste ligger længere mod øst.

Denne – SB69 – udgravede vi for et par år siden. Det er den, der ligger nærmest den sydlige af lokaliteterne.

Gantrup

Det eneste, vi fandt, var de negative aftryk af en gravhøj. For omkring 15 år siden kunne man stadig se en højning i marken af gravhøjen, så der er ingen tvivl om, hvor gravhøjen har ligget, men det er som om der er sket et eller andet, som om den er skrællet af. Den er i hvert fald totalt sløjfet. Så der var intet tilbage.

Det eneste, vi så, var som sagt det negative aftryk. Hvis man graver ned i undergrunden, var der meget lysere end i undergrunden omkring, og vi kunne se, at der faktisk havde ligget to gravhøje der. Omkring den ene af gravhøjene var der stadig en stolpekreds, som oprindeligt har omkranset gravhøjen. Det var alt, hvad der var tilbage.

HOM 2308 Gantrup grusgrav 2007

I den sydlige udgravning var der til gengæld noget at hente. Den udgravede vi i 2007. Sådant her ser gravhøjen ud på overfladen i en salatmark. Der var ikke noget som helst at se andet end en flad mark. Men så snart vi fik fjernet mulden, kunne vi begynde at se gravene, som var rimeligt godt bevaret.

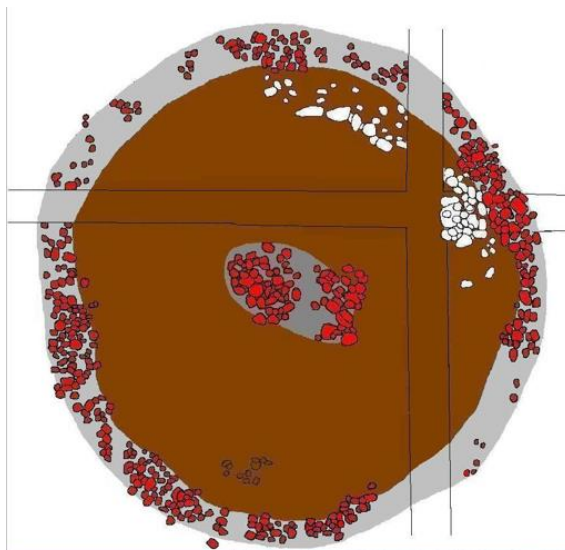
Der er forskellige faser i gravhøjen. Gravene ligger spredt rundt omkring.

Dette er primærgraven, den første grav på stedet. Der er en central grav og en ringgrøft, som er fyldt med sten.

Desværre viste det sig, at graven var plyndret.

Det gule sand i siderne er det oprindelige sand, som man gravede op, da man anlagde graven. Det kastede man op på den oprindelige overflade fra stenalderen. Men man kan også se et fyldt hul, der er gravet ned igennem. Det kan være for hundrede år siden, man har plyndret den.

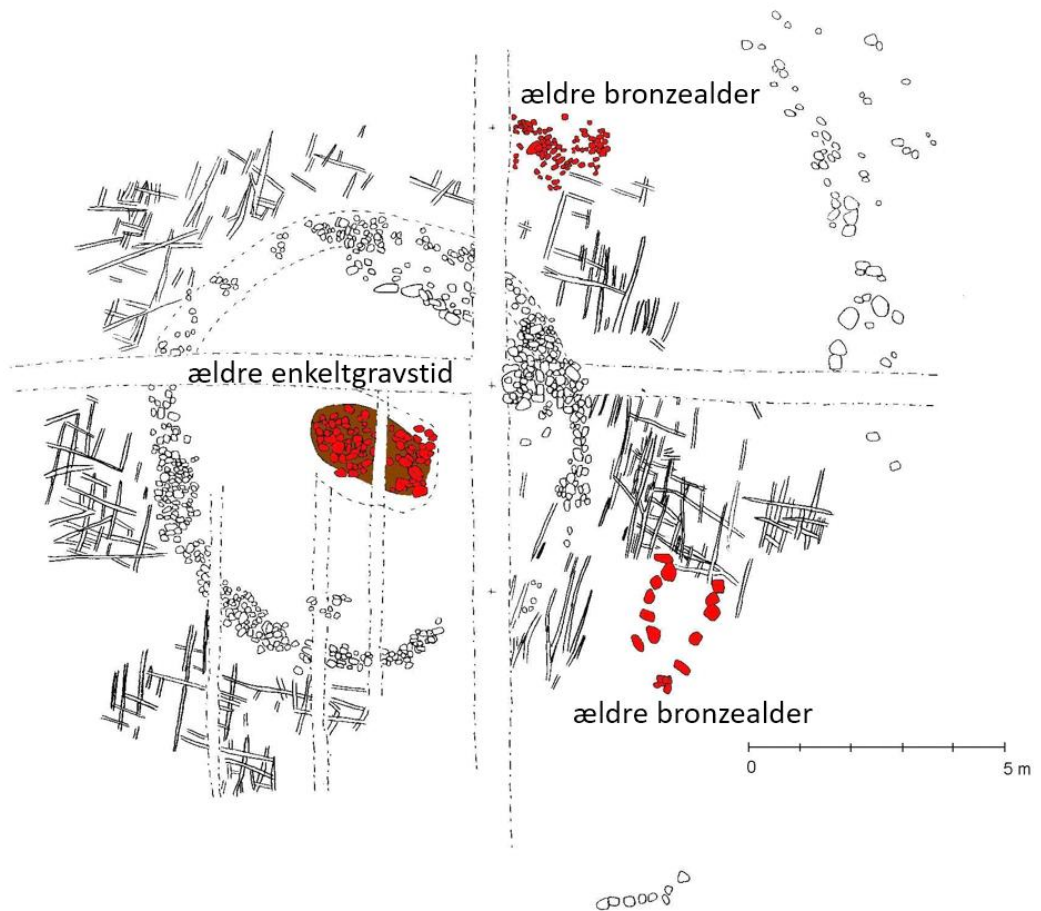
Diameter ca. 8 m

Den ældste grav er fra enkeltgravstiden. Vi fandt ingen genstande, men selve gravforment med ringgrøften er typisk for ældre enkeltgravstid.

Ude i kanten var der anlagt to grave fra ældre bronzealder med en ny høj over.

Når man lægger nye begravelser i en høj, vokser den, og til sidst kan man få de meget store, kuplede gravhøje, som er typiske for bronzealderen.

De smalle, mørke striber er ard-spor fra en gammel plov. De bredere lyse spor til venstre er desværre ikke fra en ard. De er fra en moderne plov, der har kørt lige gennem graven.

Og lige igennem nogle lerkar.

Det meste, som vi fandt dernede, var en pæn kaffekops størrelse.

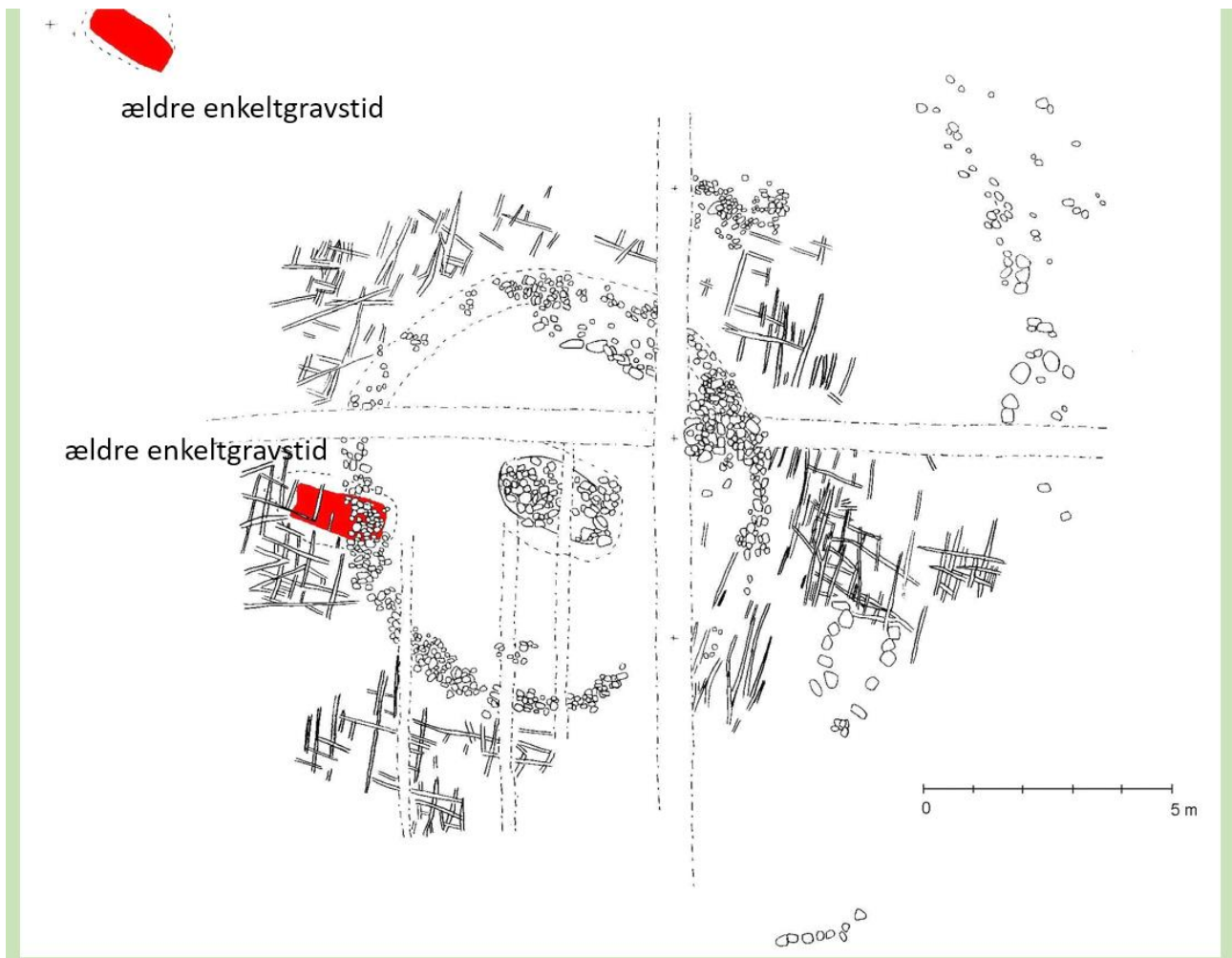
Ard-sporene var spændende. Det grå er omdannet tørv, og de mørke striber er vækstlagene fra tørvne, som man har vendt om, når man har bygget højen op. Den moderne pløjemuld er øverst. Jo dybere man pløjer, desto dybere går man ned i tørvehøjen, så der til sidst ikke er noget tilbage, men her var den rimeligt godt bevaret.

Her ses den oprindelige overflade tilbage fra bronzealderen, hvor man har planeret noget af, for at kunne anlægge en ny grav.

Der har været særlige ritualer i forbindelse med gravlægningen, for vi kan se, at man ikke bare har planeret, men også pløjet af. De mørke spor er pløjesor fra arden, der har været trukket af en okse. Det har de gjort, lige inden de har anlagt gravene fra bronzealderen. Man kan se her, at et pløjesor ned gennem det gamle muldlag går på skrå, så de har tippet ploven, når de har kørt med den.

Grunden til, at ard-fugerne er så flotte og mørke er, at man har pløjet ned gennem det mørke lag, som skyldes, at man har brændt overfladen af samtidig lige forud for gravlægningen.

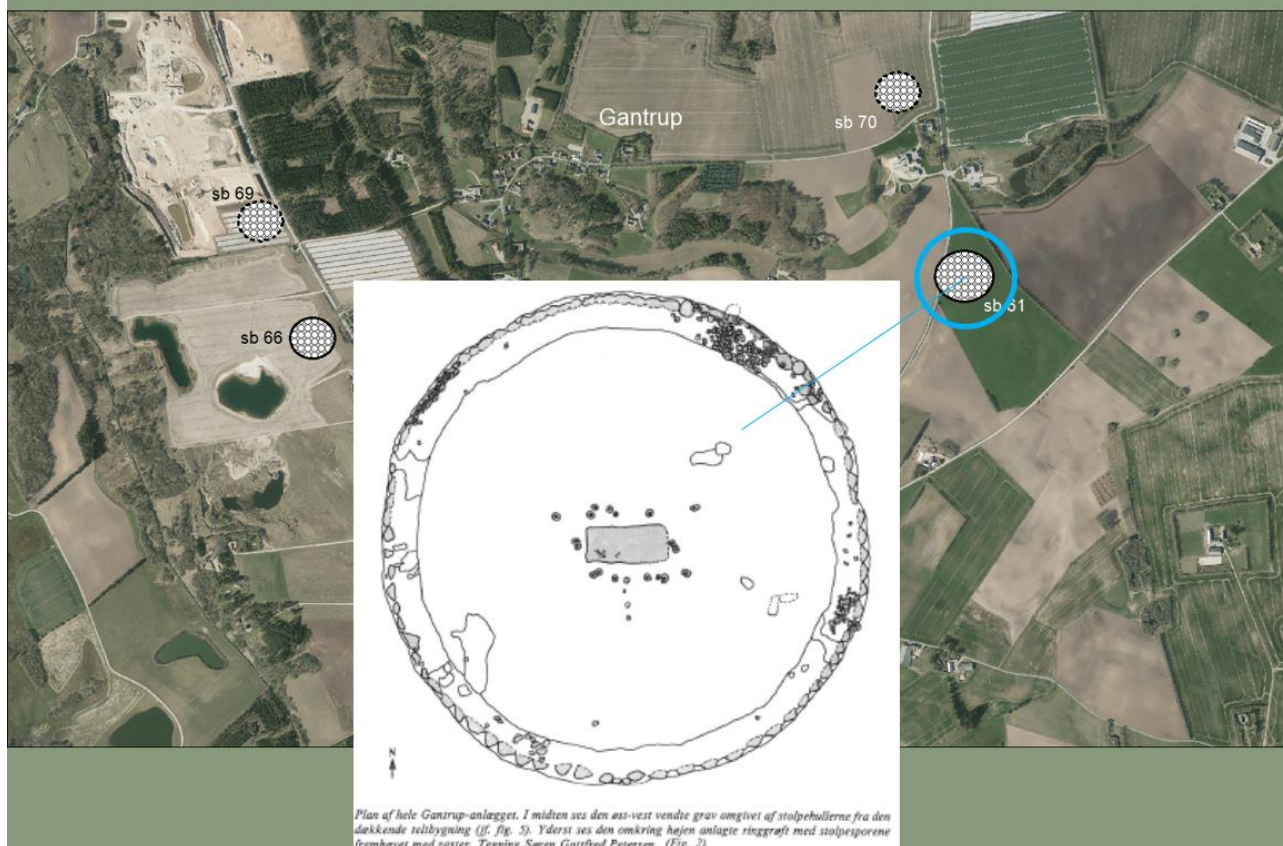

Til allersidst, da det hele var udgravet, fandt vi ud af, at der faktisk var to grave mere. Det er de allerældste, som blev anlagt inden selve gravhøjen. Det er fladmarksgrave men også fra enkeltgravstiden.

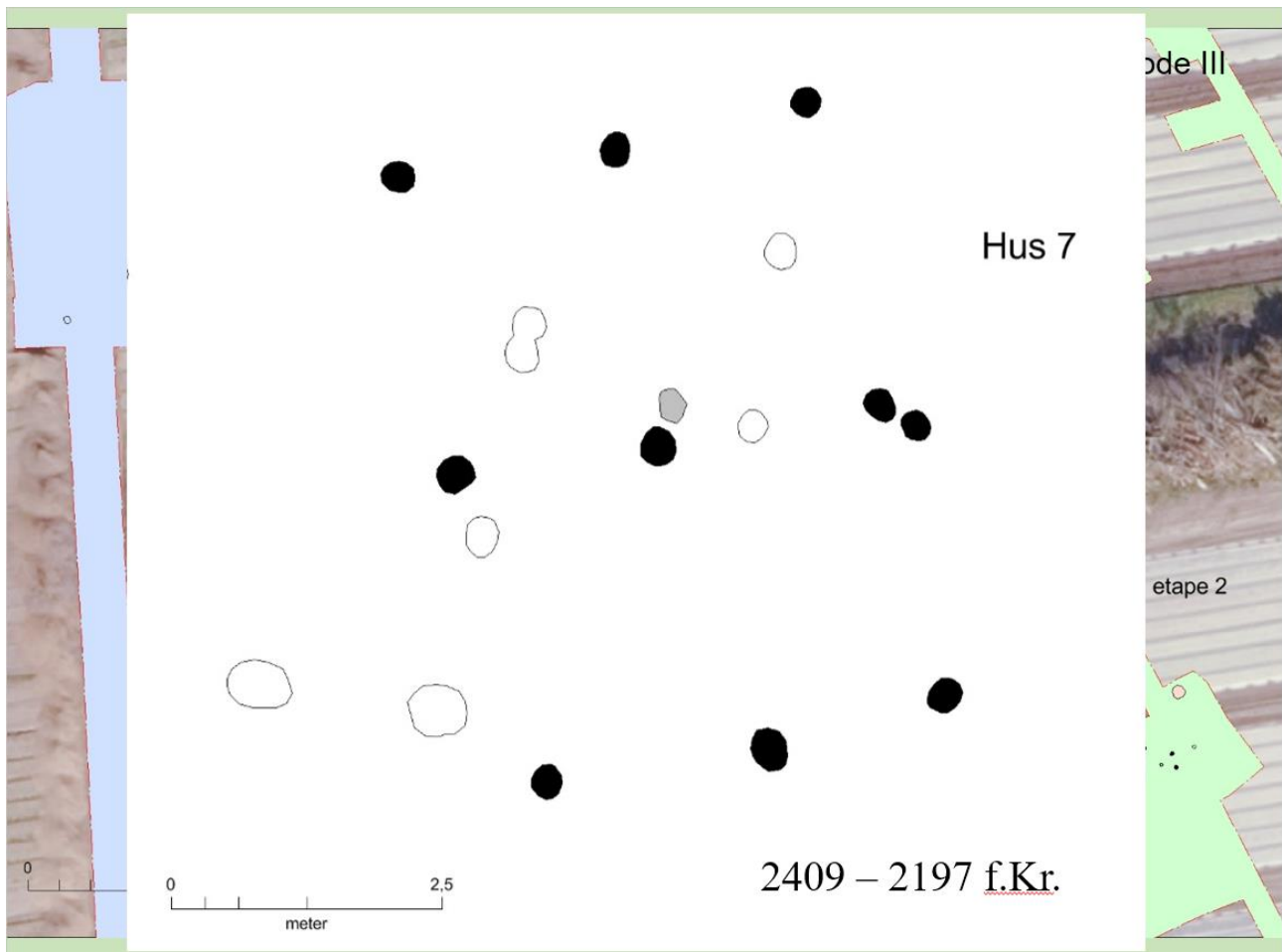

Den ene grav indeholdt et rigtigt fint kar, den anden en enkelt ravperle.

Gravhøje med ringgrøft/stolpekreds fra Enkeltgravskulturen

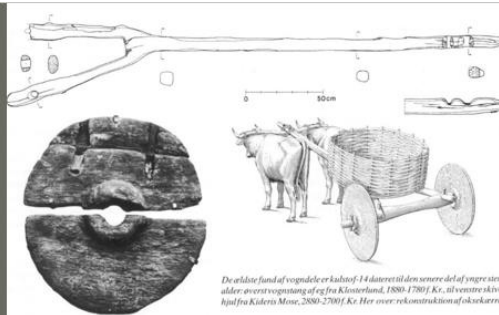

Ringgrøfterne er meget karakteristiske for enkeltgravskulturens gravhøje. Lige præcis omkring Ganstrup er grøfterne særligt store. Den, vi så før, var knap 10 meter. Nede i Fyelse er der en på 14 meter. Men den allerstørste ligger herude lige på den anden side af Ganstrup. Den er 19 meter, og det er den største, man kender i Danmark. Folk der skriver om den nævner, at der må være sket noget her omkring Ganstrup, siden ringgrøfterne er blevet så store. Denne gravhøj er meget kendt.

Jeg vender lige tilbage til en af lokaliteterne med bebyggelse ude i grusgraven, for over et af bronzealderhusene var der sådan en konstruktion med 9 stolper. Det er en lille, firkantet bygning med, ca. 8 meter lang. Dateringen viser, at den ligger i slutningen af enkeltgravskulturen. Huset lå for sig selv, det er en meget sjælden type, og det er i det hele taget sjældent at finde huse fra enkeltgravskulturen. Men dette hus kan faktisk være samtidigt med en af gravene fra enkeltgravskulturen i nærområdet. Endelig fandt vi et hus fra enkeltgravskulturen, det eneste vi har fra området. Det ser ikke ud af noget særligt, men der er ingen tvivl.

Den jyske enkeltgravskultur 2800 – 2300 f.Kr. - indvandring?

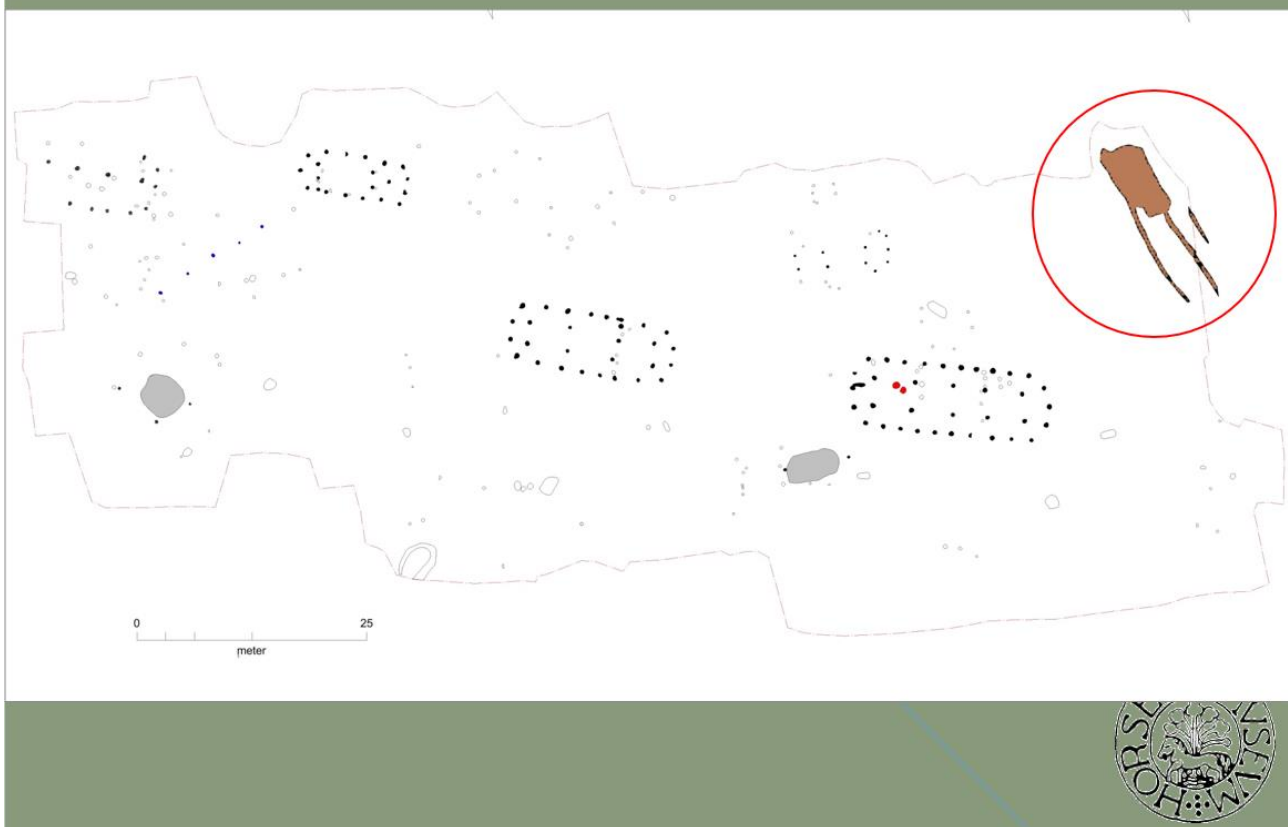
Oldtidsveje

Tegningen her viser udbredelsen af enkeltgravskulturen. Den holdt til inde i landet. Men som afmærkningen viser, er vi en del af kerneområdet.

En af de ting, der kom med enkeltgravskulturen, var vognen, hvilket var banebrydende og ændrede mange ting. Det var selvfølgelig nemmere at transportere sig, selvfølgelig, men der opstod samtidig veje/færdselsårer, og det havde stor betydning, også for Gantrup. De ses som hulveje op ad skråninger eller – meget sjældent – som stenlægninger.

Oldtidsveje ved Gantrup

På den første lokalitet i nordligst i sandgraven var der sådan en blæksprutte. Det var også en hulvej. Som så sådan ud på overfladen med kørespor:

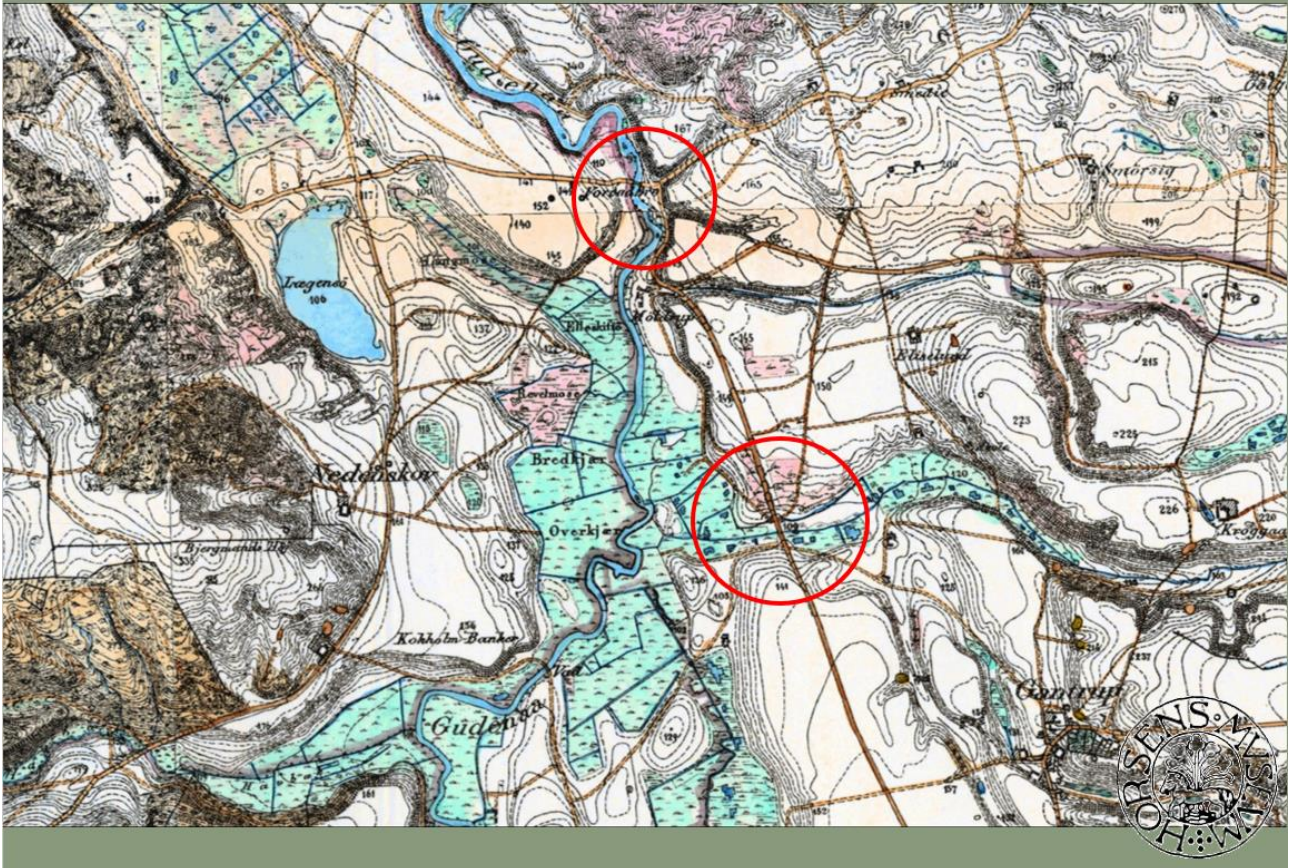

Når vi så fik gravet i den, kunne vi også se de enkelte hjul. Så det er en oldtidsvej. Hvor gammel den er, ved jeg ikke, for den er svær at datere, men den kan sagtens være samtidig med bronzealderbebyggelsen.

Den ligger her oppe i den hvide cirkel, tæt på lavningen, hvor Birknæsvej går ind fra Ryvej. Ingen tvivl om, at der har gået en vej her. Hvis vi kigger over på den anden side af lavningen, tyder det på, at der er noget hulvejsagtigt (den blå cirkel). Og mellem de to områder, lige ved siden af Ryvej, er der en forhøjning, en slags jordbro. Det er formentlig en bro, man har bygget i forhistorisk tid.

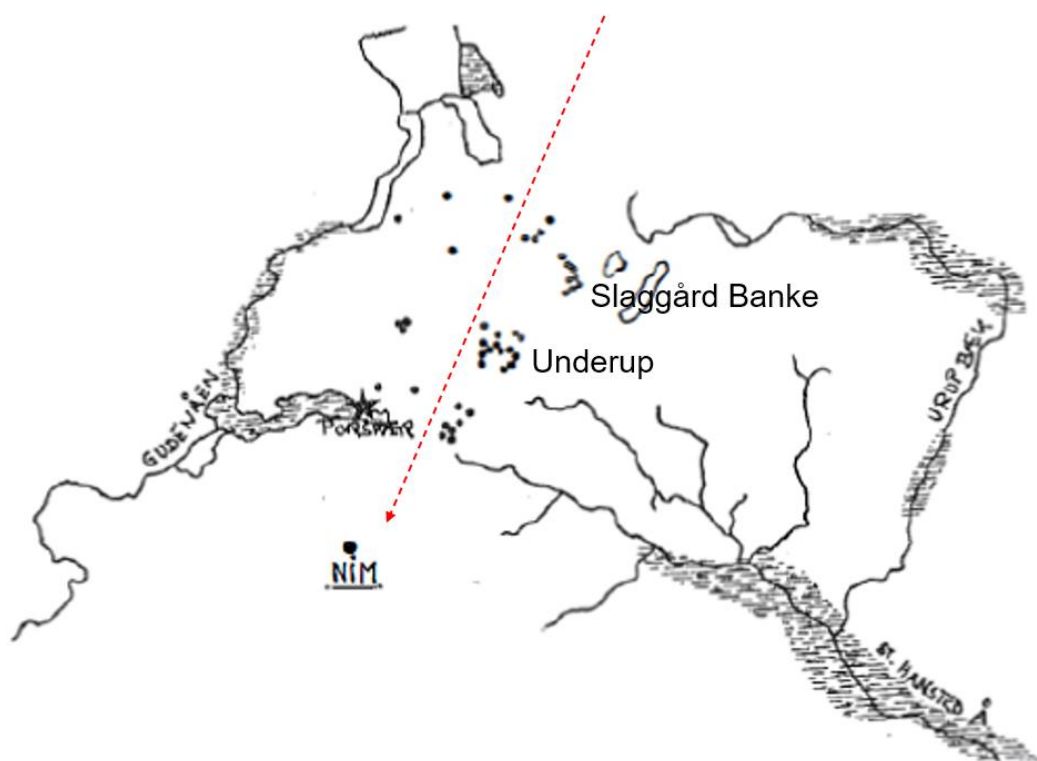
Vadesteder

Der har formentlig været et vejforløb her, hvor vejen har gået op til Voervadsbro. Vadesteder var vigtige, så snart der kom færdsel. Voervadsbro er et af de meget tidlige overfartssteder eller vadesteder, formentlig helt tilbage til enkeltgravstiden.

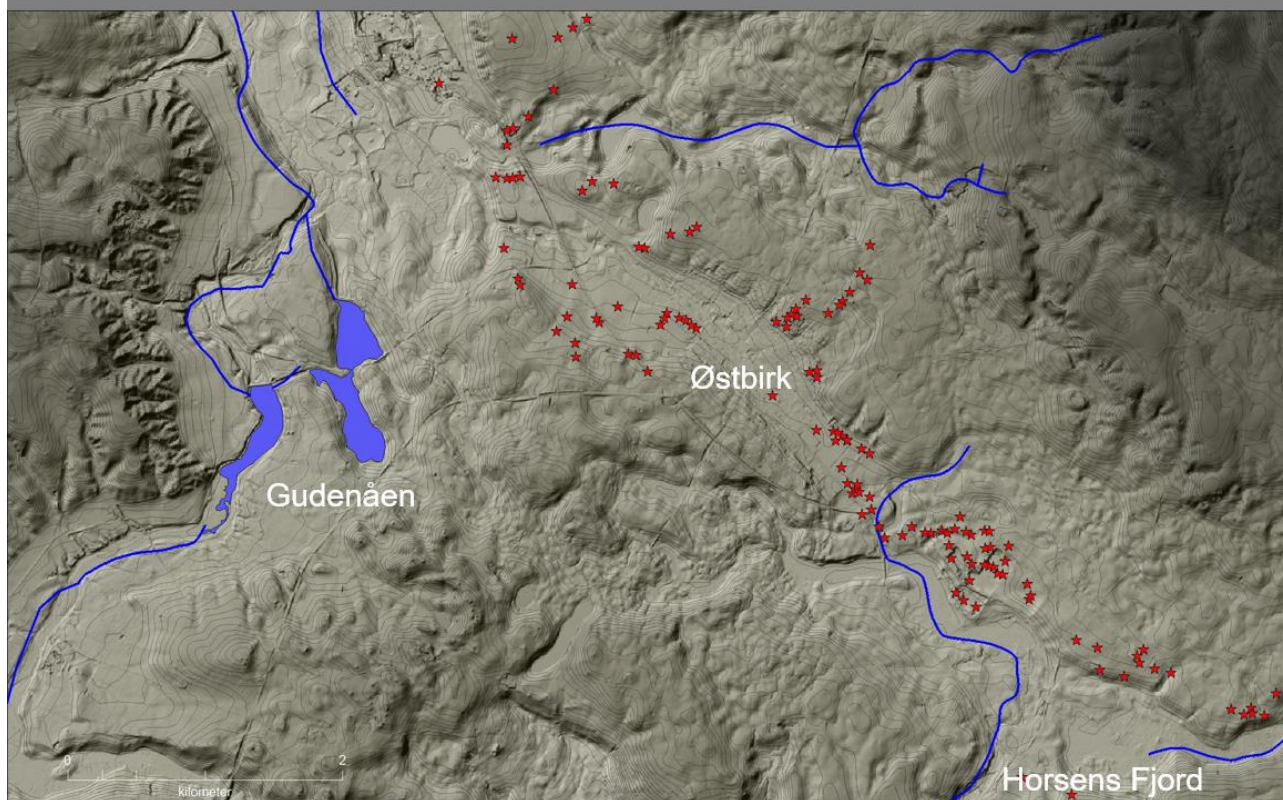
Vejforløbene var noget helt nyt, som kunne bestemme, hvor man bosatte sig, ved vejkrøds og vigtige færdselsårer.

Vandskel

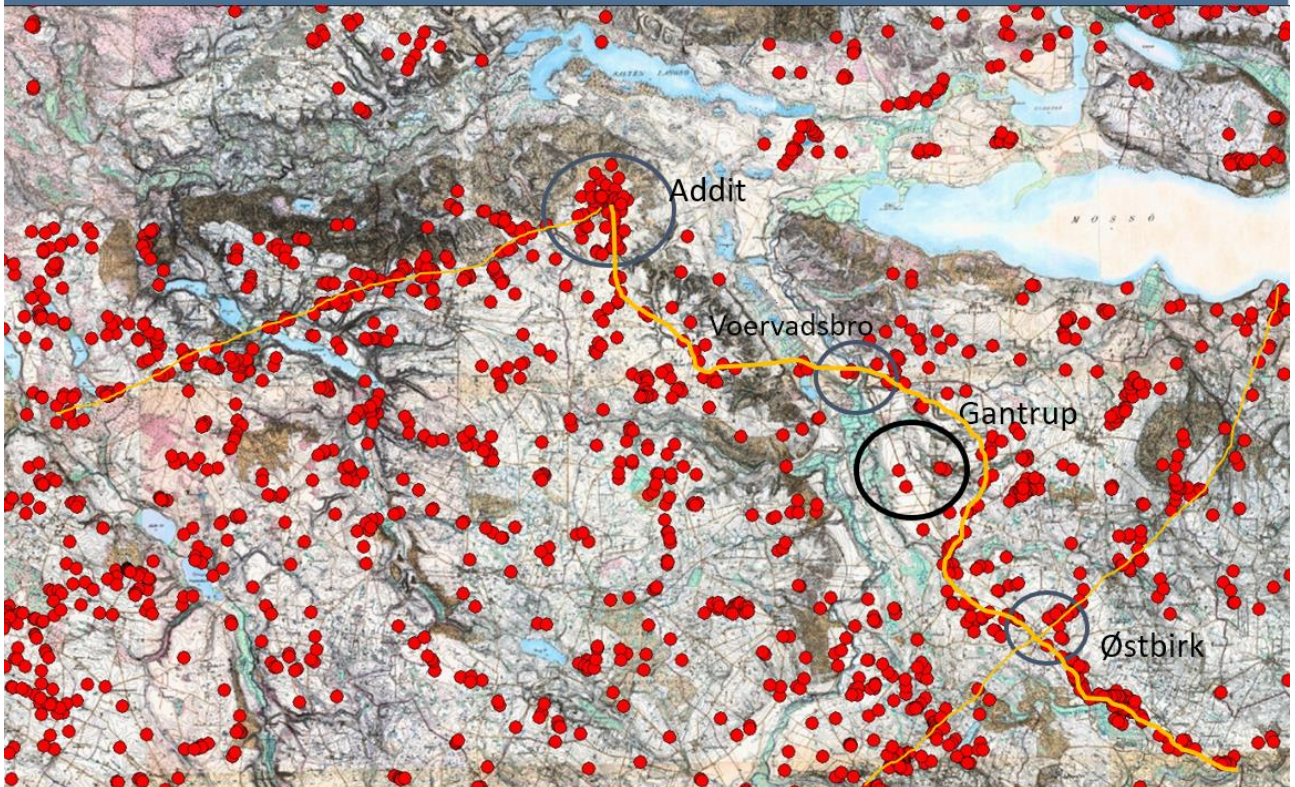
Vejene gik typisk på vandskel. Så man ikke behøvede at skulle over alle vadestederne. F.eks. er der et vandskel ved Nim. Her går skellet mellem Horsens Fjord/Hansted Ådal og Gudenåen, og her har gået en vigtig færdselsåre. Vi kan se det på alle gravhøjene, kæmpe jernalderbebyggelser og våbenfund i Porskær mose. Det er vejen fra Vestbirk og videre sydpå, ned mod Uldum.

Vandskel

Østbirk er også vandskel mellem Horsens Fjord ved Urup og Gudenåen. Gravhøjene, de røde prikker, afspejler også tid vejforløb. De strækker sig som perler på en snor ind gennem dalen fra syd op mod Gantrup.

Gravhøje - færdselsveje

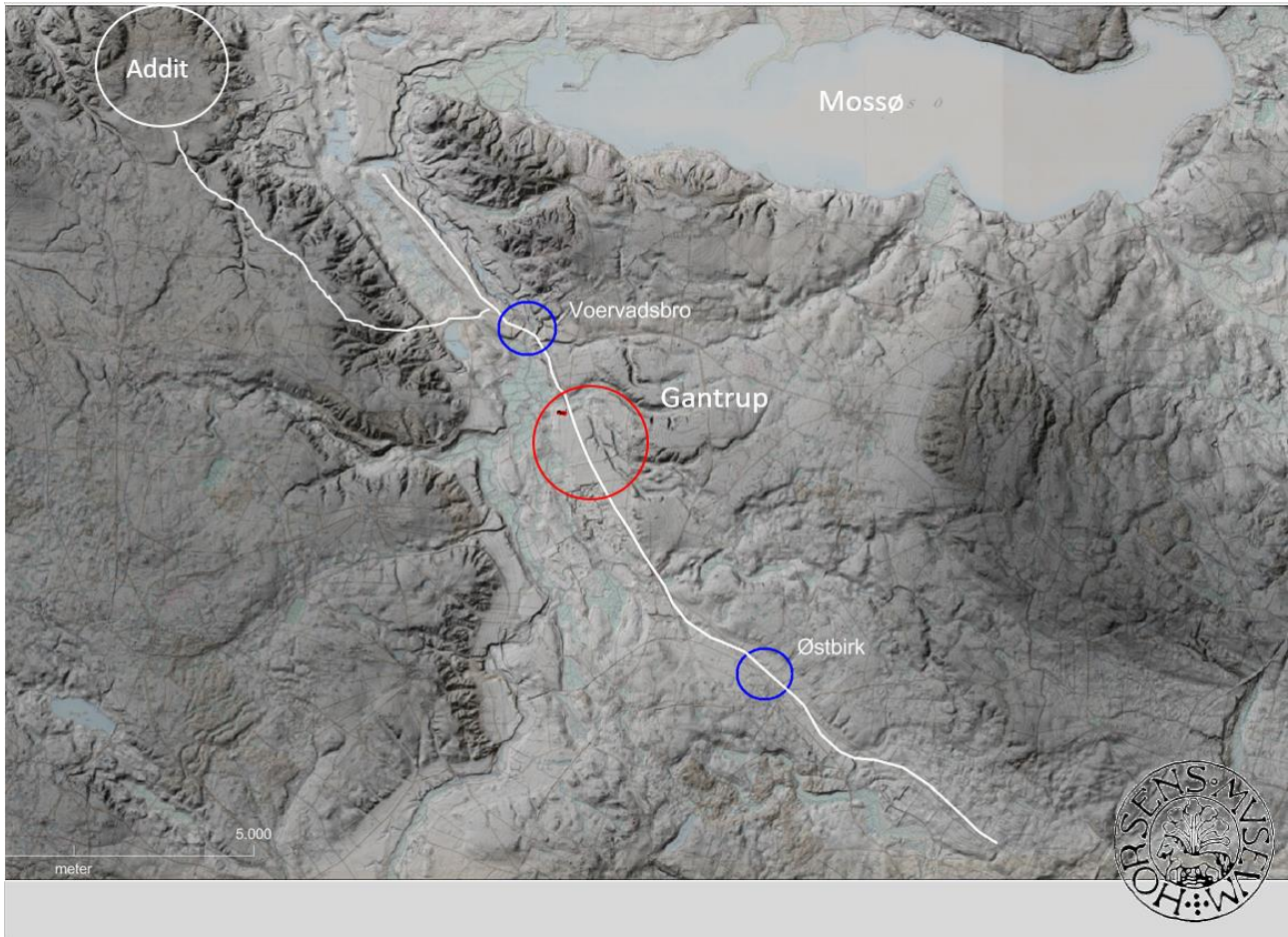
Hvis vi kigger på gravhøjene inden for et større område, står det endnu tydeligere frem. Vi har rækken af gravhøje, som kommer formentlig nede fra fjorden, op gennem Østbirk og ind forbi Gantrup. Det er som om den slår et slag ind forbi Gantrup, jeg ved ikke hvorfor de ville derind. Videre op til Voervadsbro, hvor der er vadested og de kunne krydse Gudenåen.

Oppe ved Addit har vi en kæmpe klump af gravhøje. Der er sket et eller andet ved Addit i forhistorisk tid, som jeg også kommer lidt ind på.

Søområdet ved Salten Langsø har været attraktivt.

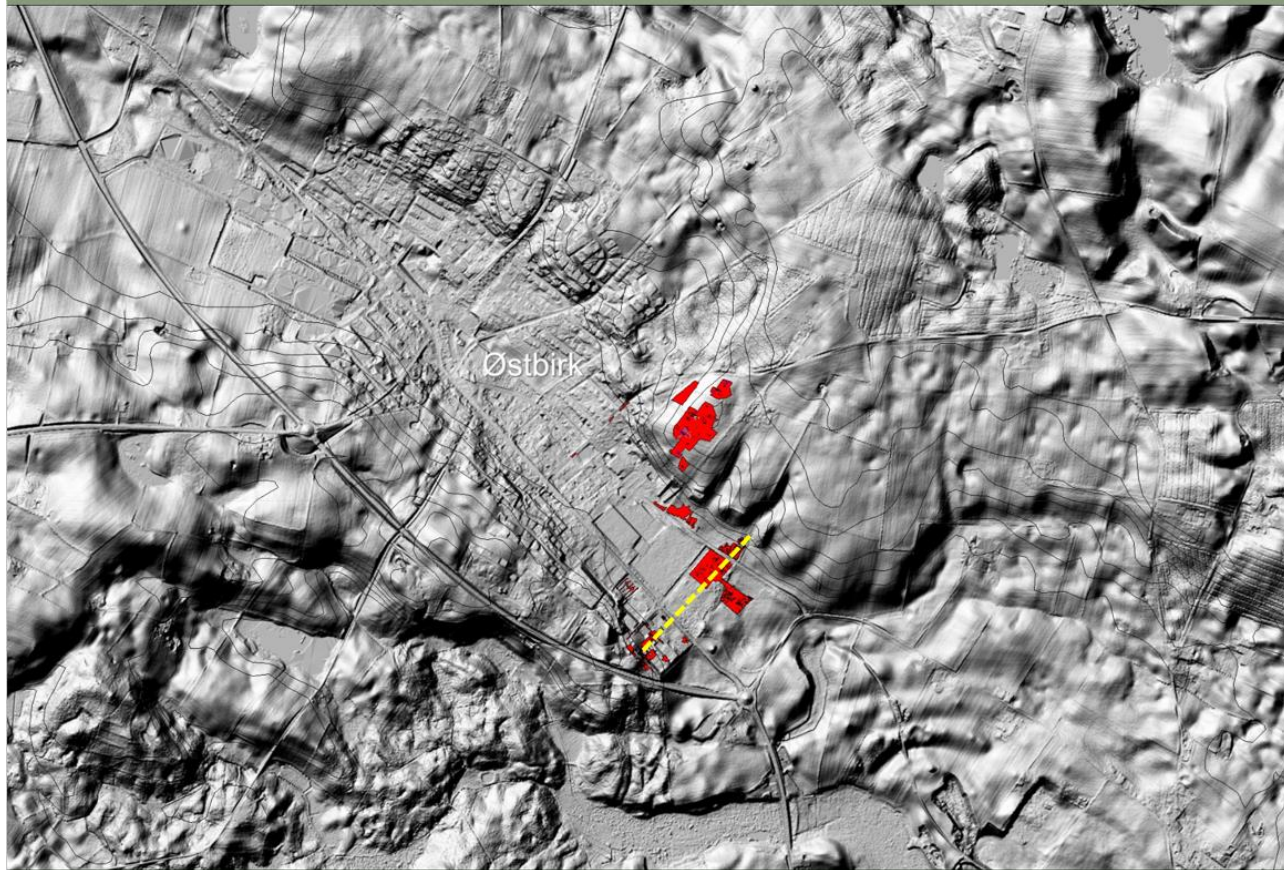
Der kører også andre forløb, f.eks. et fra nord-øst gennem Østbirk og videre sydpå, og der kører et fra Addit og vestpå.

I Østbirk er der altså vejkrøds mellem to veje, så den er nærmest et centrum.

Sådan ser det ud uden gravhøjene. Det er formentlig forløbet af en meget vigtig oldtidsvej.

Flaskehals

Ser vi på topografien omkring Østbirk, ligger byen midt i dalen, og vi har bebyggelsen ude i enden af dalen, lige ved indgangen til dalen. Dalen danner en flaskehals i forhold til færdselsåren. Vejforløbene lå ikke fast, de kunne flyttes, eftersom de blev forsumpet og nedkørt. Men gennem dalen var der kun én vej, for den snævrede ind.

Når man bor lige ved vejen og har lyst til at kontrollere færdslen, er det så oplagt at opføre en palisade, og hver kommer den sorte stribe ind, som kørte ind over hele beboelsesområdet.

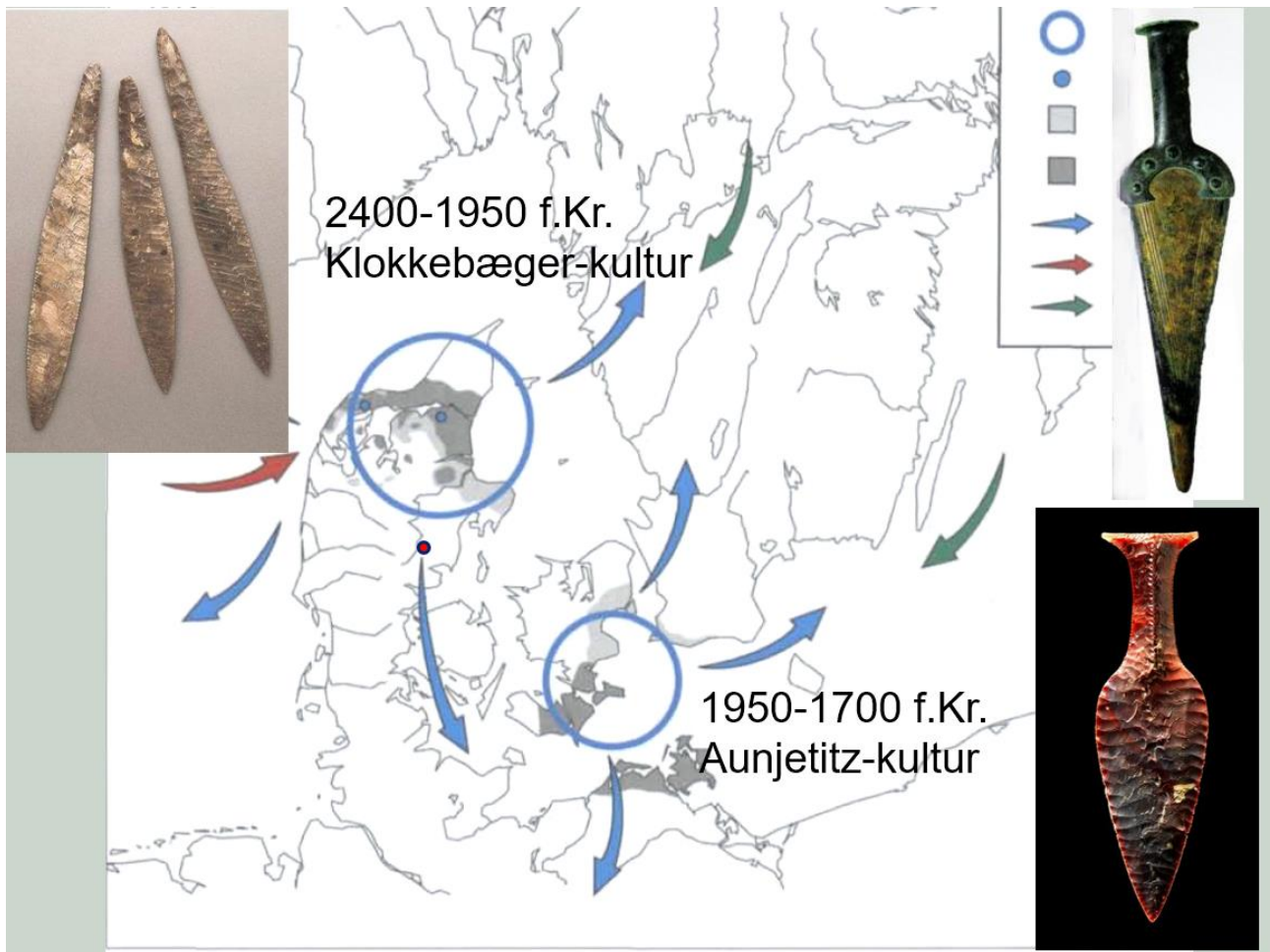
Kontrol af færdsel? Og hvorfor?

Yngre bronzealder

Den 500 meter lange palisade er rekonstrueret her. Den har gået fra den ene dalskråning til den anden. Det er kraftige stolper der har stået i grøften.

I mange år kunne vi kun datere den ud fra, hvad den skar af ældre ting, og hvordan yngre ting skar palisaden. Da nåede vi frem til, at den måtte være fra bronzealderen på et eller andet tidspunkt. Nu har vi fået den kulstof-14-dateret, og den er formentlig fra yngre bronzealder, og det vil selvfølgelig sige yngre end bebyggelsen. Men den viser, at det har været en vigtig færdselsåre, også i yngre bronzealder. Man har ikke kunnet kontrollere den i ældre bronzealder, men den har stadigvæk været vigtig.

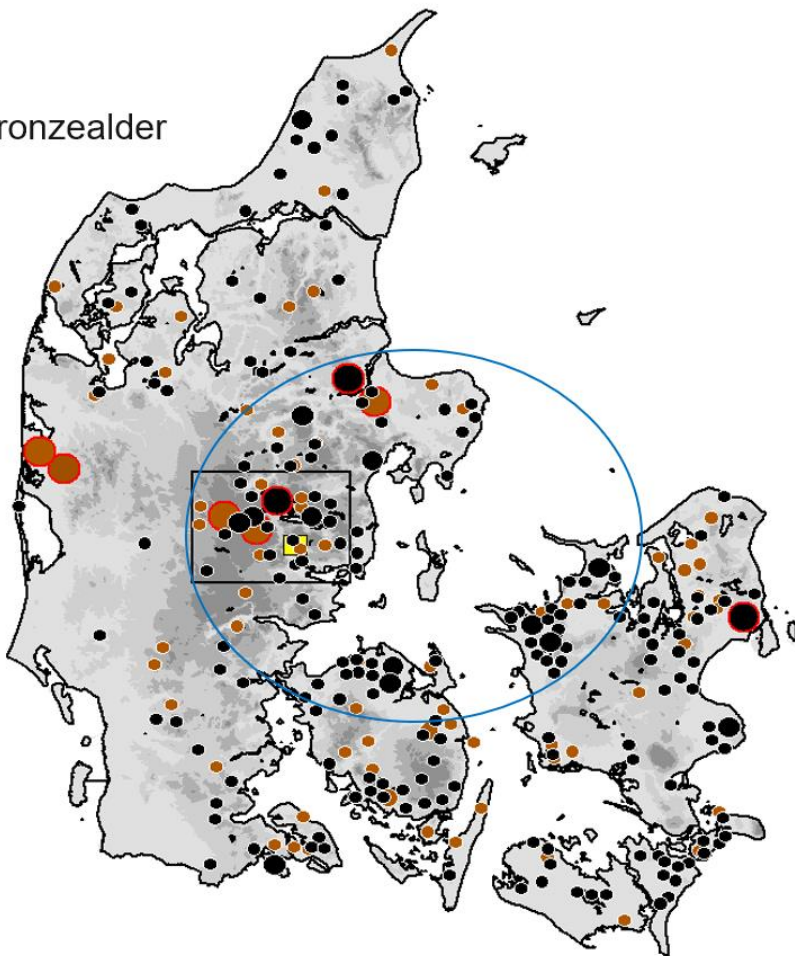
Vi bliver nødt til at prøve at kigge lidt udad og se det hele i lidt større perspektiv: Vores samvær, samhandel og kontakter til andre regioner og til udlandet.

Klokkebægerkulturen havde stor betydning i begyndelsen af sen-neolitikum. I slutningen af sen-neolitikum og begyndelsen af bronzealderen herskede en anden kultur, kaldet Aunjetitz-kulturen, opkaldt efter en lokalitet i Tjekkiet.

Det var en kultur, som fik stor indflydelse på Danmark og på området her. Flintdolken ændrede type. Man skulle efterligne bronzedolke, og derfor kom de til at se sådan ud. Det er en fiskehaledolk.

Danske metalfund
Senneolitikum – ældre bronzealder
1950 – 1600 f.Kr.

Import

Metaller kommer i etaper, i begyndelsen af bronzealderen ikke meget, efterhånden mere,

Det her er en oversigt over de tidligste metalfund. Vi fik også lidt metal i slutningen af bondestenalderen, og ellers er det fra bronzealderen. Alle prikkerne er importgenstandene. I vores område er der en særlig stor koncentration. Ellers er koncentrationen især ved kysterne, på Sjælland, Nordfyn og i vores område. I vores område er der også fund inde i landet, i modsætning til de andre områder.

Danske metalfund Senneolitikum – ældre bronzealder

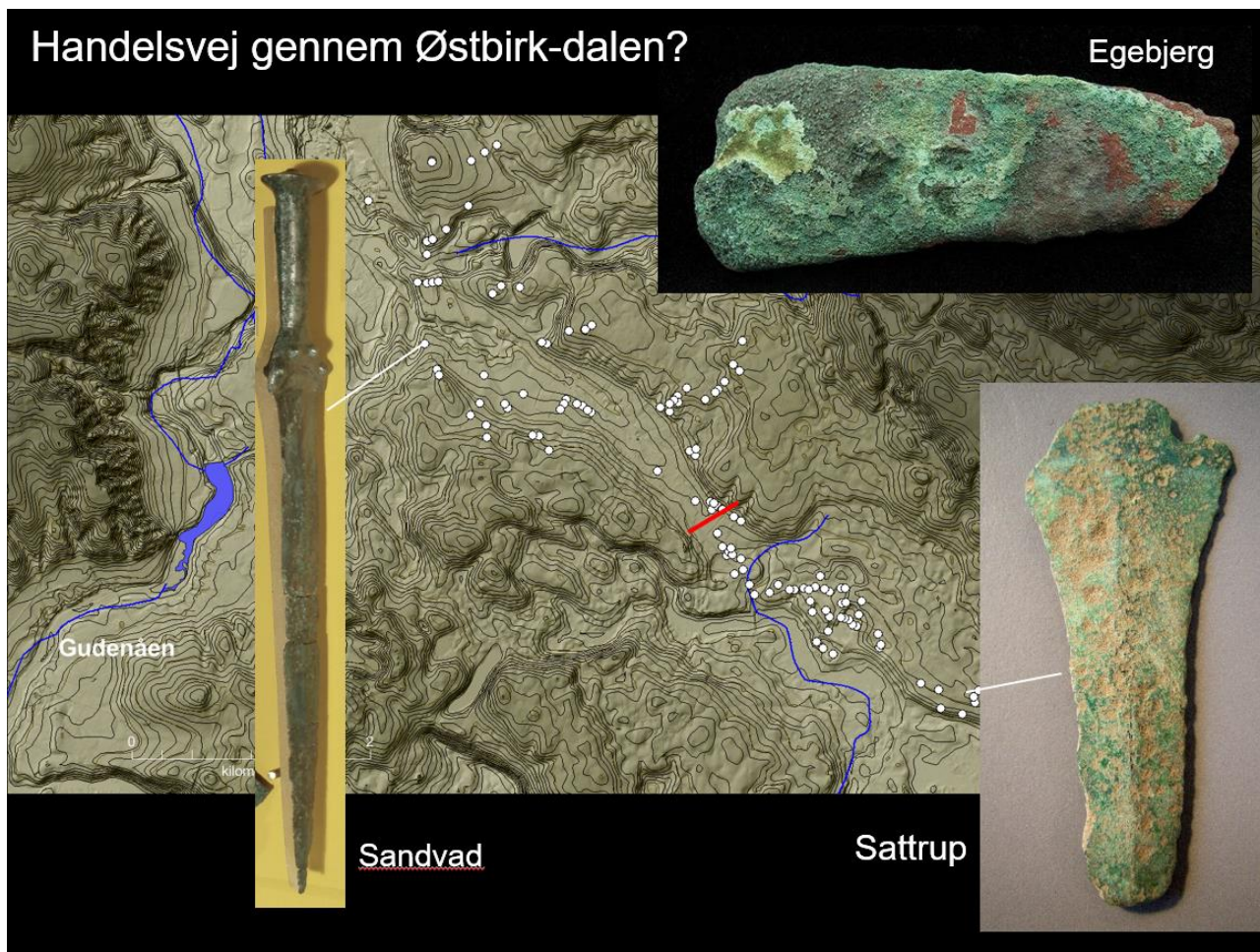

I det sydlige Kattegat er fundene i kystområderne. Man mener i dag, det skyldes, at tingene blev sejlet hertil. Netop på dette tidspunkt dukker helleristninger op med skibsmotiver. Søtransport har haft stor betydning på dette tidspunkt.

Hvad havde man at handle med, når man skulle købe metaller? Det ved man ikke så meget om, men rav er det, der altid nævnes. Man har fundet nordisk rav langt sydpå, helt ned til Grækenland. Men der skal enorme mængder rav til, for alt det metal, der er kommet til Danmark, så jeg tror ikke, det er hele sandheden. Men måske huder, kvinder, rav...

Så kan man spørge, om den store koncentration af metalfund her i området har haft betydning for, hvorfor man bosatte sig her. Afspejler metallerne noget særligt i forhold til området?

Handelsvej gennem Østbirk-dalen?

Her i nærområdet er disse ting noget af det ældste metal, man har fundet. Det er fra slutningen af bondestenalderen. Bronzedolken er fundet i en gravhøj ved Sandvad.

Metal fra Aunjetitz-kulturen

Skeldal,
Salten Langsø

Senneolitikum 1950 – 1700 f.Kr.

Hvis vi følger vejen op forbi Voervadsbro til Addit, så er der gjort dette meget fine fund ved Skeldal, nær Salten Langsø. Det er metal fra Aunjetitz-kulturen.

Metal fra Aunjetitz-kulturen

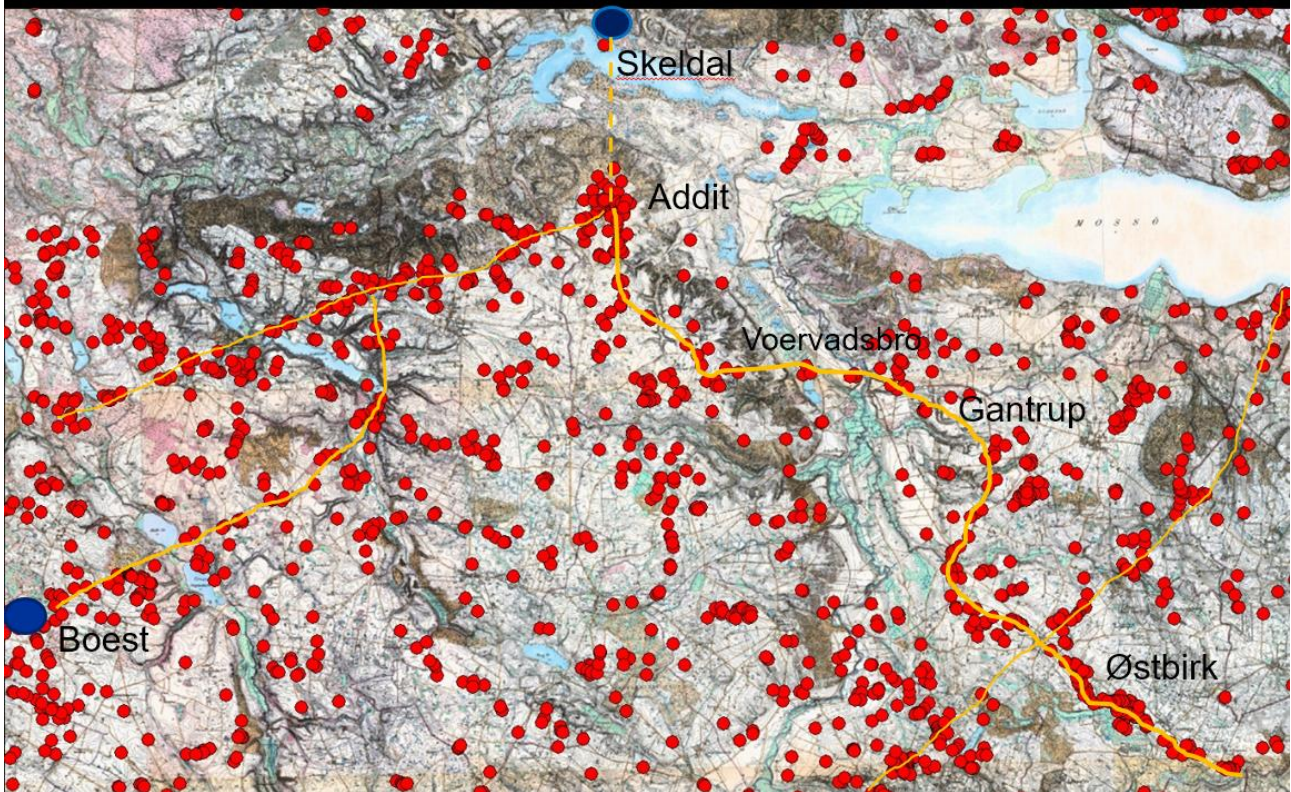
Boest, Nr. Snede

Ældre bronzealder 1700 – 1600 f.Kr.

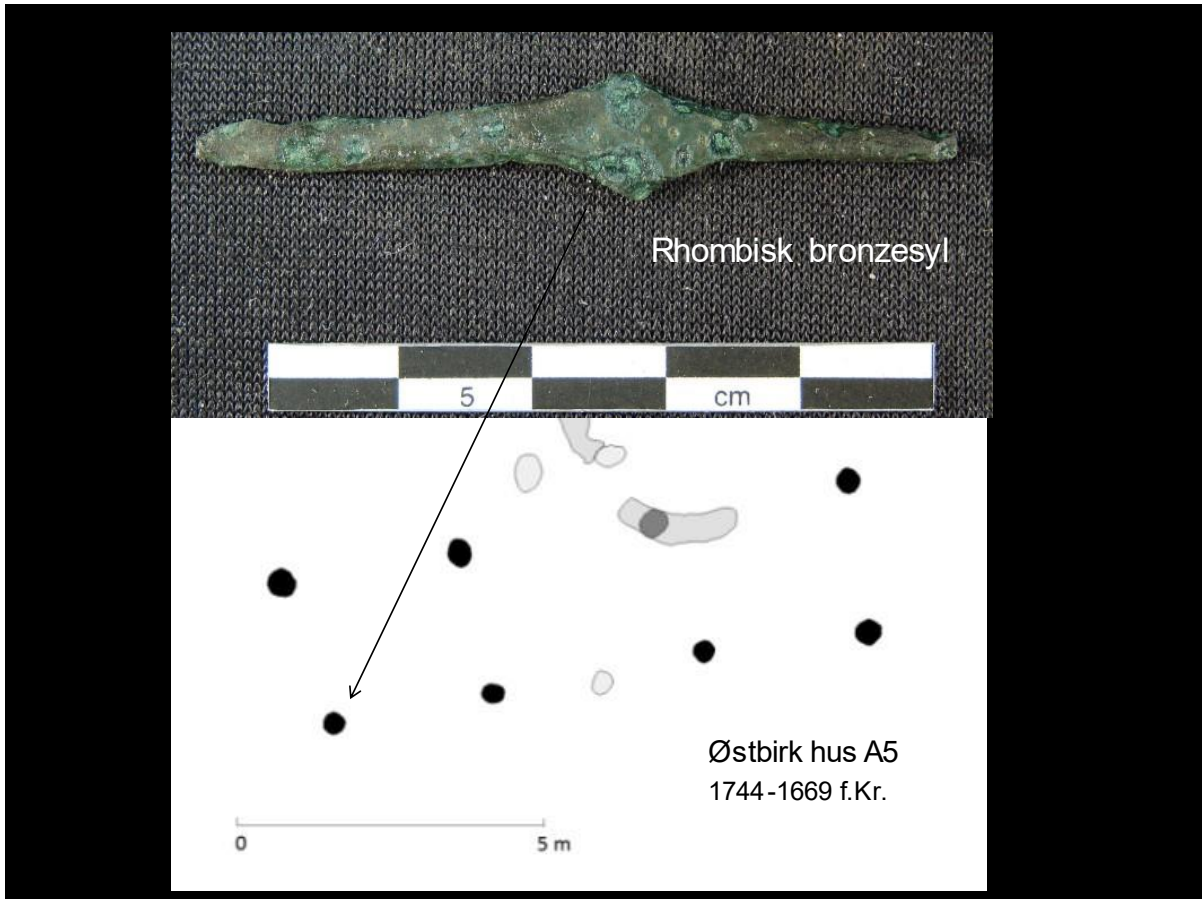
Ovre ved Boest ved Nr. Snede har man også fundet fine ting fra nøjagtig samme periode, den allerældste del af bronzealderen, guldringe og kæmpestore bronzeøkser.

Vejforløb

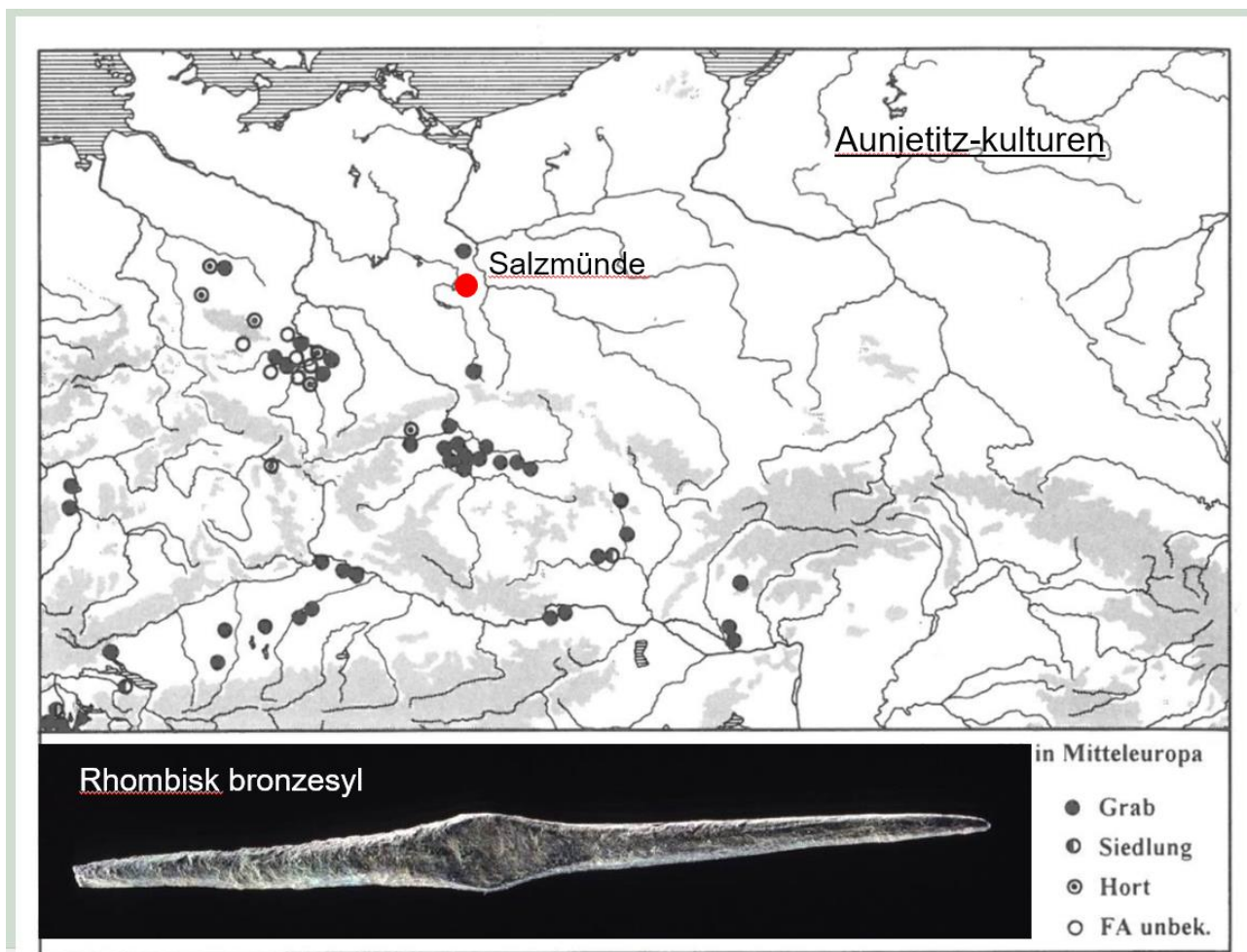

De to fund ved Boest og Skeldal ligger faktisk i forbindelse med vejforløbet nedefra. Man kunne være kommet via hævejen, men der er ikke noget, der tyder på, at den har haft nogen betydning i denne periode. Alt tyder på, at de er kommet nede fra Horsens Fjord, hvor de er blevet skibet ind og omladet og derefter transporteret op ad vejen gennem Østbirk til dette område.

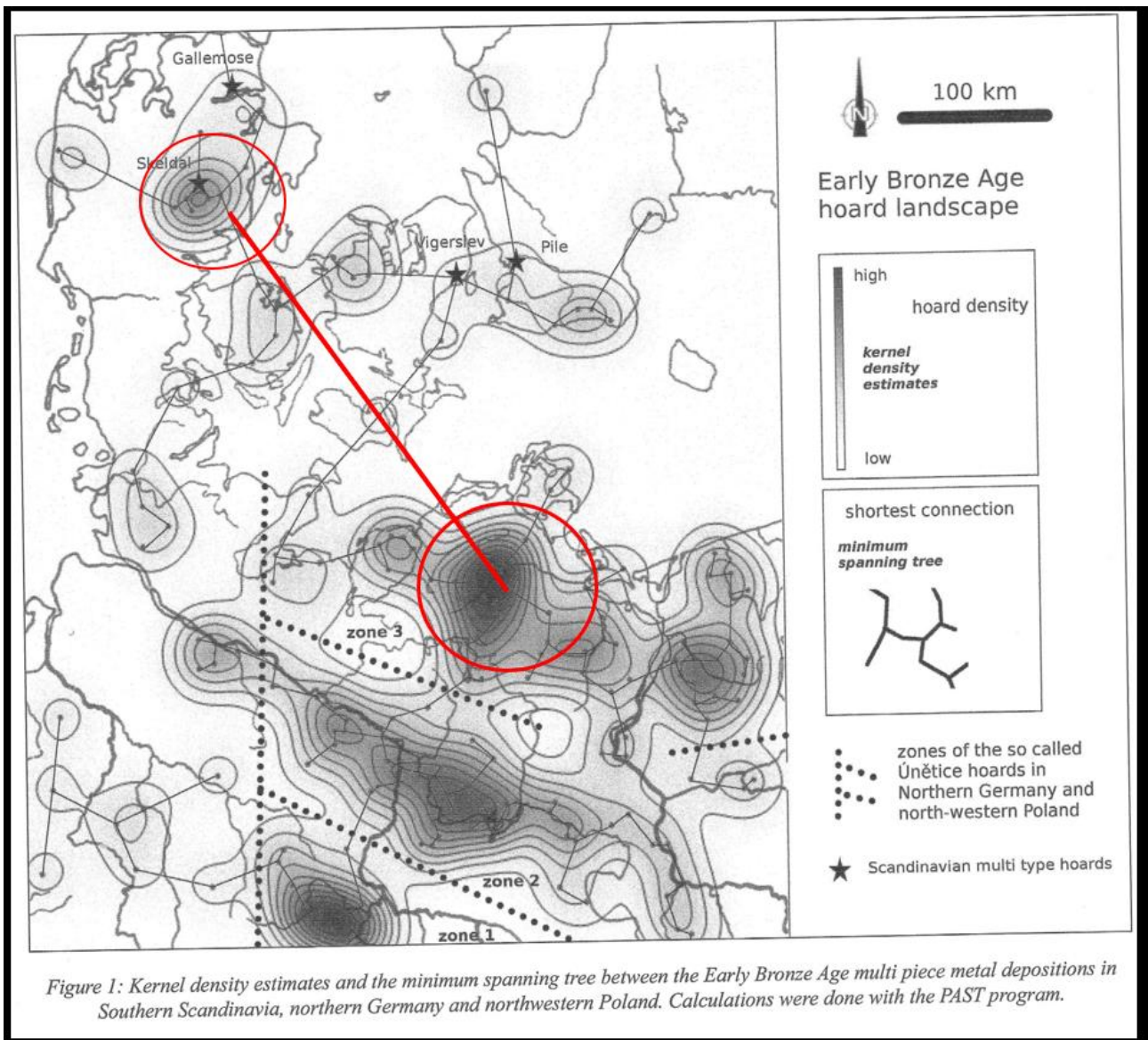

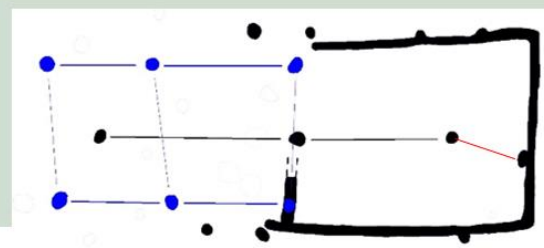
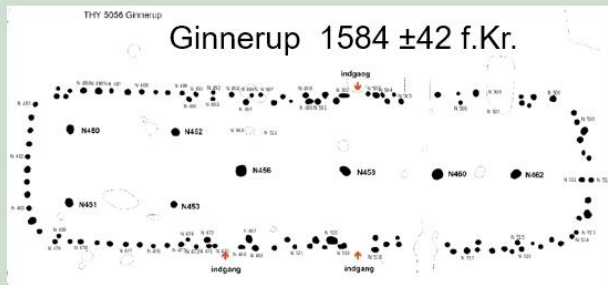
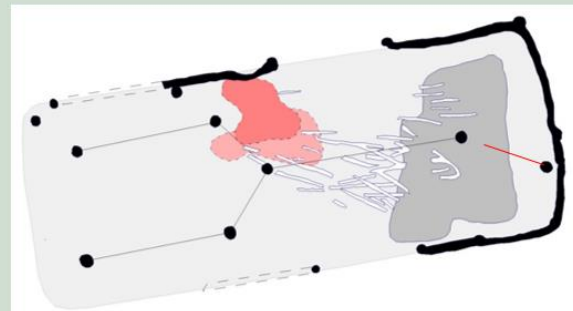
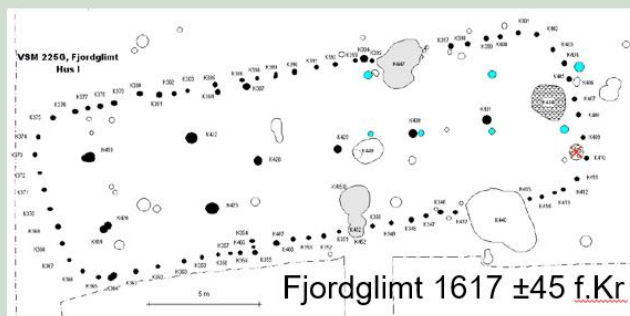
Hvis vi lige vender tilbage til nogle af fundene fra Østbirk, var der dette meget lille treskibede langhus, hvor der i et af stolpehullerne blev fundet denne rhombiske bronzesyl. Den ser ikke ud af noget særligt, men den er ekstremt sjælden, næsten unik i Danmark (der er fundet én på Sjælland).

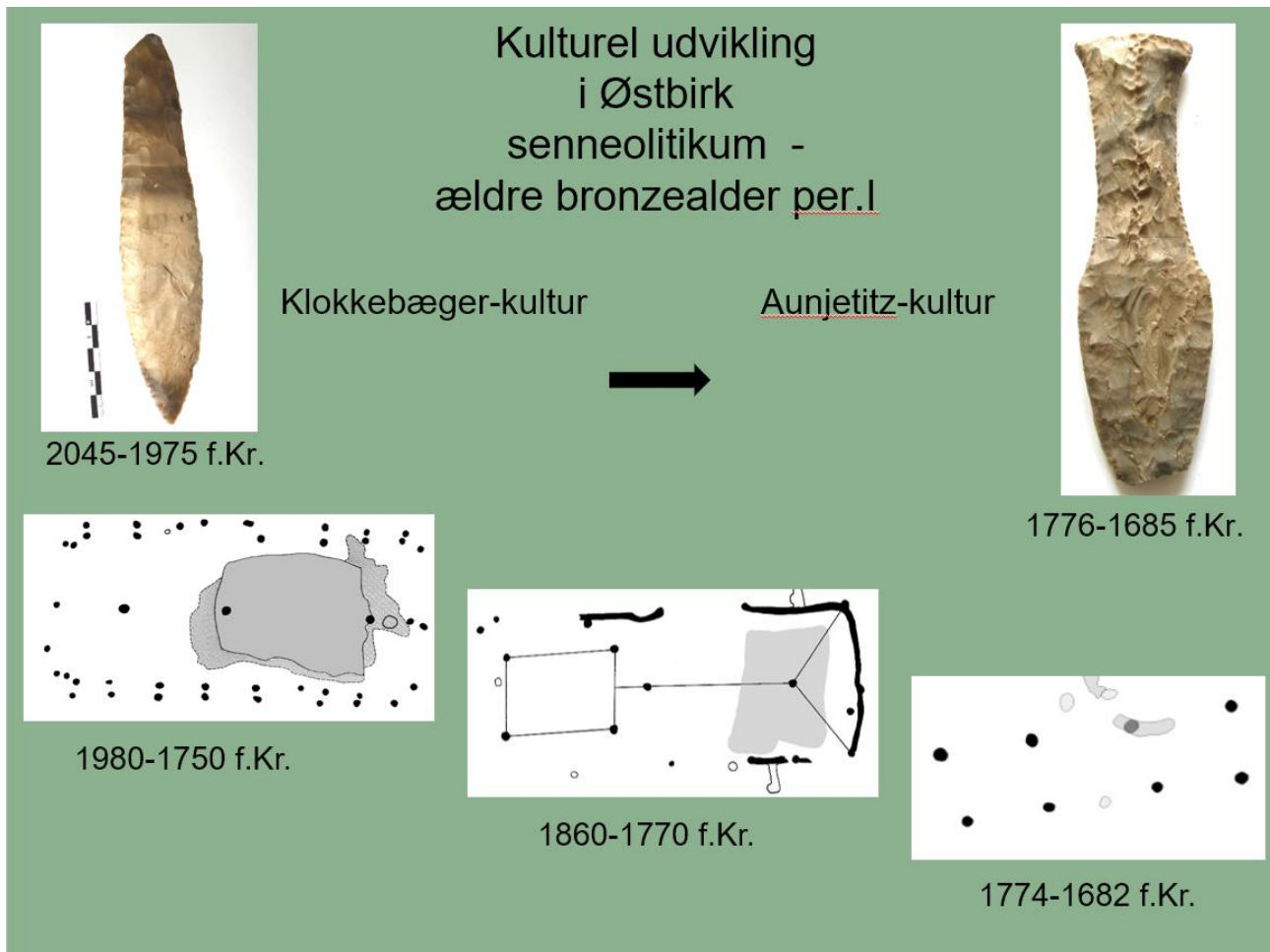
Man kender ellers disse bronzesyle fra dette område. De sorte prikker er, hvor man har fundet dem. Billedet viser en af de tyske bronzesyle. Fundene er syd for Salzmünde, som var et centrum for Aunjetitz-kulturen.

Hvis man kigger på koncentrationerne af ofrede metalgenstande, har vi en stor koncentration nede omkring Salzmünde og en anden omkring, hvor vi befinder os, og spørgsmålet er, om der kan have været en direkte forbindelse mellem de to områder, hvor man har sejlet op til Horsens fjord.

Forbindelsen vil også kunne forklare et fund fra Østbirk, hybridhuset. Hybridhuse er fundet nogle få andre steder i Danmark. De to til venstre er fra Nordjylland. Dateringerne viser, at de er noget yngre, huset fra Østbirk er det ældste. Men i Salzünde har de nøjagtig samme type huse. Det er derfra, den treskibede konstruktion kommer, toskibet i den ene ende og treskibet i den anden. Dernede er de dateret nogenlunde samtidig med huset fra Østbirk. Det er næppe sandsynligt, at den samme type skulle opstå hvert sit sted uafhængigt af hinanden.

I Østbirk kan man se en kulturel udvikling under indflydelse fra først klokkebægerkulturen, hvor vi havde det toskibede hus med forsænket gulv, derefter hybridhuset og så det treskibede hus.

Det kender man ikke andre steder fra i Danmark. Nogle steder finder man tidlige treskibede, men dette er et af de allerældste. Men at finde hybridhuset samtidig, ser man ikke andre steder.

De to flintdolke er også fundet i Østbirk, og de viser også udviklingen fra efterligning af klokkebæger metaldolke over til efterligning af Aunjetitz-kulturens dolke.

Så det kan være beliggenheden både i Østbirk og her i Gantrup, der gør, at vi får disse hurtige innovationer, altså nye ting udefra, både i form af genstande og at husene udvikler sig.

Der er nogle af gravene, som er fundet i Østbirk, som nærmest er efterligninger af gravene fra Aunjetitz-kulturen, bl.a. en teltformet bygning over en af gravene, en stormand, hvor man brændte konstruktionen af, inden man gravlagde vedkommende.

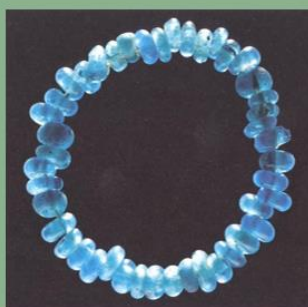
Spørgsmålet er så, om årsagen er, at man har haft kontakt med dem, eller – og det kan slet ikke udelukkes – om det er folk dernedefra, der har været herovre og bosat sig i området. Det er noget, man er blevet opmærksom på i forbindelse med genteknologi og DNA-forskning. Når man undersøger gravpladserne, viser det sig, som man bl.a. har undersøgt i Sverige, at der tit er fremmede mennesker gravlagt på de lokale gravpladser. Så det er slet ikke usædvanligt, at man har flyttet rundt. Derfor ville det heller ikke være underligt, hvis f.eks. Egtvedpige kom fra Tyskland.

"Globalisering" i ældre bronzealder per. II Glasperler fra Ægypten/Mesopotamien

Addit

Voerladedegaard

Her har vi glasperler fundet i Addit og to fine perler fra en grav i Voerladedegaard. Det er importeret glas og kommer fra enten Ægypten eller Mesopotamien. De har været i Frankrig for at blive analyseret. Man kan se, at der er glas i fra Mesopotamien, så de kan komme derfra, men det er også sandsynligt, at man først har fragtet det derfra til Ægypten, hvor det kan være blevet omsmeltet, inden det kom hertil enten direkte fra Ægypten eller - mere sandsynligt - fra Grækenland. I periode II, hvor vi havde en stor opblomstring i bronzealderen, havde vi nok direkte kontakt til Grækenland. Glasperlerne finder man ikke i områderne mellem Grækenland og Danmark, så det tyder på, at der har været direkte kontakt.

Måske har grækerne også optaget noget fra os. Det er jo lidt sjovt at tænke på, at påvirkningen kan være gået begge veje.

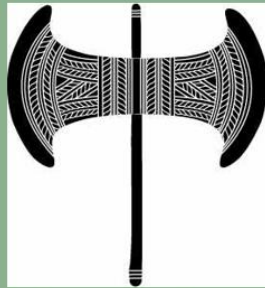
Ældre bronzealder per. II

Guldhøj, Vamdrup 1450-1400 f.Kr.

Theben, Ægypten ca. 1400 f.Kr.

Knossos, Kreta

Værløse, Sjælland

En anden sjov ting er denne stol, som er fundet i en af egekisterne fra periode II, fra Vamdrup, endnu en af disse egekistegrave, hvor man fandt en klapstol, som er en nøjagtig kopi af klapstolen fra Ægypten.

På Sjælland har man fundet dobbeltøkser i en grav. Dobbeltøkser er om noget kendetegnende for Kreta, som denne fra Knossos.

Spiralalen og solmotivet, som er vigtige i Grækenland, kender vi også fra Danmark i periode II i bronzealderen.

Det viser igen tydeligt, at der har været kontakter. Her er det nok os, der har optaget motiver fra Grækenland. Vi kan nok ikke prale af, at vi har haft så stor indflydelse på den græske kultur.

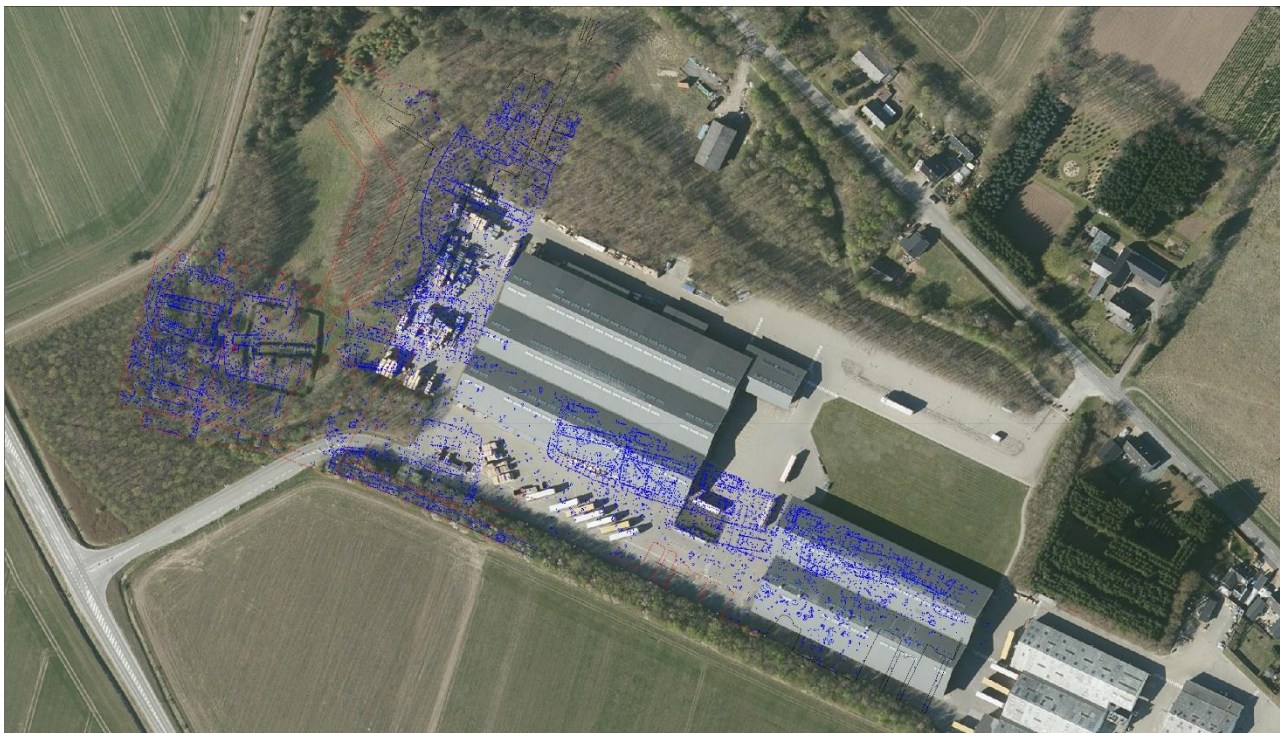
Det giver perspektiv i forhold til at grave i en grusgrav eller i Østbirk, når man skal til at tænke udenlands i stedet for, at det er små lokale samfund, som har levet isoleret. Sådan har det bestemt ikke været.

Efter bronzealderen kom jernalderen. Fra den periode finder vi ikke så meget i Gantrup. Det ser ikke ud, som de har boet nede ved Gudenåen, men måske lidt længere væk. Der er fundet lidt i Voervadsbro. Men det er, som om man bor forskellige steder.

Når det drejer sig om jernalderen, skal man ud til fjorden, hele vejen rundt omkring Nørrestrand ved Horsens fjord., og derfra ind forbi Egebjerg, Gedved, og selve Horsens by: Her er der jernalder overalt, især ældre jernalder.

Man flytter formentlig til områder, hvor der er lerjorder. I stenalderen og bronzealderen ville man meget gerne bo på sandjord. Men jeg tror også, det har at gøre med færdselsårer. Hvis man tager jernalderbebyggelsen, der går opad mod Skanderborg, kan man tale om våbenofferfund i Illerup Ådal, Alken Enge og Porskær nede ved Nim.

Man var organiseret på en anden måde. Så snart vi kommer ind i jernalderen begynder man at bo i små landsbyer, der vokser sig større.

Her er et billede fra Østbirk, fra den anden ende af smeltevandsdalen ud mod Gantrup. Det er i det område, hvor Velux har de gamle haller, den nordlige afdeling. Her gravede vi i midten af halvfemserne, da bygningerne skulle opføres.

Her har der været en meget stor landsby fra yngre jernalder, mellem 200 og 500 efter Kristi, med store, fine gårdanlæg. Det viser, at vejen stadig har været vigtig på det tidspunkt.

I området fandt vi gårdanlæg med beboelse, udhuse, indhegning og så andre gårde ved siden af. De lå i flere lag, oven i hinanden.

